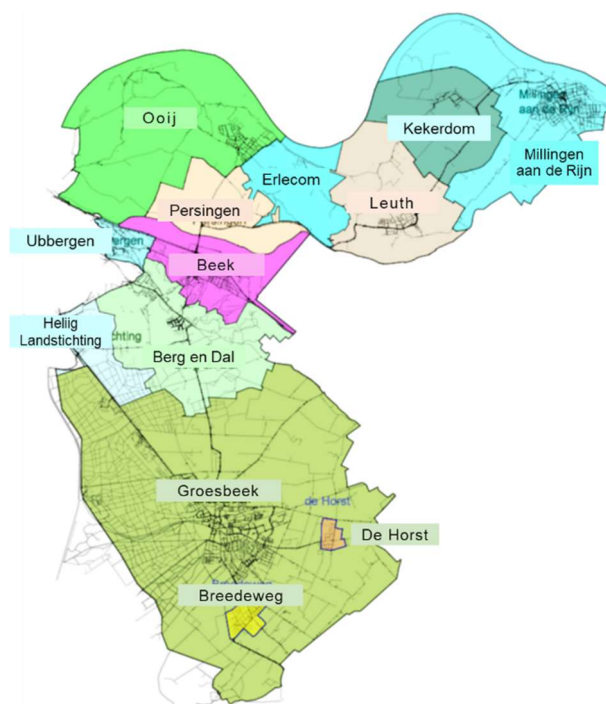

Dorpsagenda's in de gemeente Berg en Dal

*Inwoners werken aan hun eigen leefomgeving
en de rol van de gemeente daarbij
nu en in de toekomst*

Nota van Werkgroep Burgerparticipatie
in opdracht van de Gemeente Berg en Dal

Mei 2022

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
1. Inleiding	4
Opdracht van de gemeente	
Dorpsagenda's in het kader van burgerparticipatie	
Onze werkwijze	
Opzet van deze nota	
2. Wat verstaan we onder dorpsagenda's?	7
De visie van de gemeente Berg en Dal op dorpsagenda's	
Dorpsagenda's, buurtagenda's, wijkagenda's in Nederland	
Hoe wordt een dorpsagenda landelijk omschreven?	
Verhouding dorpsagenda tot Omgevingswet	
Discussie en conclusie	
3. Dorpsagenda's in de gemeente Berg en Dal	11
Stand van zaken ontwikkeling dorpsagenda's	
Hoe zijn de dorpsagenda's ontstaan?	
Organisatie van dorpsagenda's	
Conclusies	
4. De thema's op dorpsagenda's	15
Thema's op dorps- en wijkagenda's in Nederland	
Thema's op dorpsagenda's binnen gemeente Berg en Dal	
Overeenkomsten en verschillen in thema's	
Relatie met thema's op dorpsagenda's elders in Nederland	
Conclusie	
5. Knelpunten en succesfactoren van dorpsagenda's	19
Inleiding	
Wat zijn de knelpunten?	
Succesfactoren en aanpak van knelpunten	
Conclusie	
6. Discussie en aanbevelingen over werken met dorpsagenda's	28
Waarom dorpsagenda's?	
Wat is een dorpsagenda?	
Belang van het behalen van succes	
Werken aan een ondersteunend kader voor dorpsagenda's	
Implicaties binnen de gemeente	
Een brede discussie over deze adviesnota	

1. Overzicht onderzoeksvragen
2. Elsendorp, een bijzondere gemeenschap. Kort verslag van een werkbezoek.
3. Aanzet tot een handleiding voor dorpsagenda's
4. Hoe motiveer je inwoners actief mee te doen aan dorpsagenda's?
5. Politiek draagvlak voor dorpsagenda's in verkiezingsprogramma's 2022
6. Samentelling Werkgroep Burgerparticipatie

Samenvatting van deze nota

In opdracht van de gemeente Berg en Dal heeft Werkgroep Burgerparticipatie een onderzoek uitgevoerd (1) naar de stand van zaken in de gemeente met betrekking tot dorpsagenda's en (2) naar de mogelijkheden en voorwaarden voor hun verdere versterking in de toekomst.

Daartoe heeft de Werkgroep interviews gehouden met vertegenwoordigers van dorpsagenda's in de gemeente, met Forte Welzijn en ambtenaren van de gemeente. We hebben bestudeerd hoe dorpswijk- en buurtagenda's elders in Nederland ontwikkeld zijn, wat de ervaringen daarmee zijn en wat daarvan te leren valt. De verhoudingen tussen overheid en burger zijn sterk in beweging.

De nota gaat allereerst in op wat eigenlijk onder dorpsagenda's verstaan moet worden. Daarvoor is zowel gekeken naar hoe deze in onze eigen gemeente vorm gekregen hebben, hoe de gemeente Berg en Dal dorpsagenda's omschrijft en wat landelijk de ontwikkelingen zijn rond dorps-, buurt- en wijkagenda's. Uit deze analyse concludeert de werkgroep dat dorpsagenda's, als één van de vormen van burgerparticipatie, ambitieuzer kunnen worden omschreven dan de wijze waarop de gemeente dit begrip nu hanteert. De Werkgroep stelt een omschrijving voor die door Movisie op basis van veel ervaringen met dorps-, buurt- en wijkagenda's in Nederland ontwikkeld is (hoofdstuk 2 en 6).

In onze gemeente zijn in 5 dorpen dorpsagenda's ontwikkeld, in 3 dorpen nog in ontwikkeling, terwijl er in 5 dorpen, inclusief de wijken/buurtten van Groesbeek nog geen dorpsagenda's bestaan. In hoofdstuk 3 wordt een schets van de bestaande dorpsagenda's gegeven. Zowel op basis van de situatie in onze eigen gemeente als landelijk concluderen we dat het verschijnsel dorps-, buurt- en wijkagenda overal volop in de belangstelling staat maar ook overal nog sterk in ontwikkeling is. Dat is een belangrijke reden om meer te investeren in het leren van elkaar en elkaar te inspireren.

Omdat er in onze gemeente een sterk draagvlak bestaat voor het verder ontwikkelen en versterken van dorpsagenda's in alle kernen (hoofdstuk 6 en bijlage 5) is het de vraag wat burgers, organisaties en gemeente kunnen doen om succesvolle vervolgstappen te zetten. Daarvoor hebben we in hoofdstuk 5 op basis van de interviews en landelijke verkenning beschreven wat huidige knelpunten zijn en wat belangrijk is om van dorpsagenda's een succes te maken. Dat zijn heel verschillende factoren die ieder vertaald kunnen worden in adviezen voor effectief werken aan dorpsagenda's zodat ze voor burgers ook echt succes opleveren: een verbeterde leefomgeving!

In het laatste hoofdstuk presenteren we een reeks aanbevelingen voor het versterken van dorpsagenda's en het uiteindelijke succes daarvan, zowel voor degenen die direct betrokken zijn bij dorpsagenda's als voor de gemeente. We wijzen op beschikbare instrumenten en 'tools' die hierbij door burgers en gemeente ingezet kunnen worden. Tot slot doen we een voorstel voor hoe deze nota en de aanbevelingen de komende maanden besproken kunnen worden met burgers, organisaties en gemeente. Het uiteindelijke doel is gezamenlijk afspraken maken over hoe we de komende jaren in de gemeente Berg en Dal dorpsagenda's, als een belangrijke vorm van burgerparticipatie, verder kunnen versterken zodat ze aantoonbaar bijdragen tot een betere leefomgeving voor onze inwoners.

1. Inleiding

Opdracht van de gemeente

De gemeente Berg en Dal heeft aan de Werkgroep Burgerparticipatie verzocht zich te verdiepen in de rol en toekomst van dorpsagenda's binnen de gemeente, mede op basis van een evaluatie van de ervaringen die hiermee de afgelopen jaren zijn opgedaan.

De aandacht voor dorps-, wijk- en buurtagenda's is de afgelopen jaren landelijk sterk gegroeid als onderdeel van de ontwikkeling naar een participatieve democratie met actieve burgers en meer regie van burgers bij het verbeteren van hun eigen leefomgeving. Met name Movisie, het landelijke kennisinstituut voor het sociale domein, heeft hierover diverse notities gepubliceerd, o.a. *Hoe maak ik een buurtagenda?* (2021) en *Versterken van inclusieve burgermacht* (2020).

Om de opdracht van de gemeente en de achtergrond daarvan verder te verhelderen heeft de Werkgroep op 20 december 2021 een verkennend gesprek gevoerd met Jelle Blijham en Hèlen Schot van de gemeente. De gemeente heeft al zes jaar ervaring met dorpsagenda's en wil de ontwikkeling van dorpsagenda's ook in de toekomst actief bevorderen. Op basis van dit gesprek vatten we de opdracht van de gemeente aan de Werkgroep als volgt samen:

1. Verheldering van het begrip 'dorpsagenda' en hoe dit zich verhoudt tot burgerparticipatie.
2. Inventariseren hoe het in de gemeente met dorpsagenda's gaat en wat daarbij de succesfactoren en knelpunten zijn.
3. Verhelderen hoe dorpsagenda's zich verhouden tot de Omgevingswet.
4. Formulering van een proces en tijdpad op basis waarvan de gemeente haar beleidsvisie over dorpsagenda's en het versterken ervan verder kan ontwikkelen.
5. Ontwikkeling van een brede visie over de positie van dorpsagenda's in de overlegstructuur tussen burgers en gemeente.

Dorpsagenda's in het kader van burgerparticipatie

Deze nota gaat over de rol van dorpsagenda's in de gemeente Berg en Dal. Hoewel in de opdracht van de gemeente alleen de term 'dorpsagenda's' gebruikt wordt, verwijzen we hiermee ook naar 'buurt- en wijkagenda's'. Uitgangspunt is dat dorpsagenda's beschouwd worden als één van de vormen van burgerparticipatie. Op dit moment ontbreekt er binnen de gemeente nog een breed gedragen visie op dorpsagenda's. Deze nota heeft onder meer tot doel een aanzet voor een dergelijke visie te bieden.

De gemeente investeert op diverse wijzen in het bevorderen van burgerparticipatie¹. Toch is er ook sprake van een spanningsveld, zoals wij beschreven in onze nota *'Evaluatie burgerparticipatie in de gemeente Berg en Dal'* (oktober 2020). Zo constateerden wij dat er in de gemeente nog geen breed gedeelde visie en een helder kader voor burgerparticipatie in zijn totaliteit bestaat. Daardoor is er onduidelijkheid over de rollen, verantwoordelijkheden en verwachtingen die gemeente en burgers daarbij hebben. We concludeerden eerder dat de gemeente haar burgers nog te weinig en in een te

¹ Zie gemeentelijke website *Samen maken we Berg en Dal, participatieplatform Samen Berg en Dal, project centrum Groesbeek, omgevingsvisie Berg en dal, vergroeningsideeën, meedenken over minimabeleid*.

laat stadium bij beleidsvorming betreft. Dit wordt versterkt doordat het draagvlak voor actieve burgerparticipatie binnen de bevolking en de gemeente nog beperkt en in ontwikkeling is.

Hierbij past ook een kanttekening. Hoewel burgerparticipatie bij gemeentelijke beleidsvorming landelijk als een 'must' beschouwd wordt^{2 3}, is gemeentebeleid en advisering daarbij geen vanzelfsprekend thema binnen dorpsagenda's zoals uit onze lokale gesprekken bleek. Dorpsagenda's gaan niet noodzakelijk over overheids-, resp. gemeentebeleid. Het gaat primair om activiteiten van burgers gericht op de verbetering van hun eigen sociale en fysieke leefomgeving en de wijze waarop inwoners samenleven. Of dorpsagenda's een rol zouden moeten vervullen bij de ontwikkeling van gemeentebeleid is nog een kwestie waar de meningen op dit moment verdeeld over zijn.

Onze werkwijze

Voor deze opdracht van de gemeente hebben wij vier activiteiten uitgevoerd:

- Een bronnenstudie en literatuuranalyse naar het begrip 'dorps-, buurt- en wijkagenda's' en de landelijke visieontwikkeling daarover en naar ervaringen met dorps- en wijkagenda's elders in het land.
- Een verkennend gesprek met ambtenaren van de gemeente en met Forte Welzijn.
- Groepsinterviews met betrokkenen bij dorpsagenda's in de kernen van de gemeente..
- Een werkbezoek aan Elsendorp waar al lange tijd een actieve dorpsagenda gerealiseerd is.

De vragen die we in de groepsinterviews en interviews met ambtenaren en met Forte Welzijn hebben voorgelegd zijn weergegeven in bijlage 1. In totaal hebben we met 16 personen gesproken.

Dorpen en inwoneraantallen binnen de gemeente

Beek	3.665
Berg en Dal	2.430
Breedeweg	2.570
Erlecom	150
Groesbeek	12.910
Heilig Landstichting	830
De Horst	1.275
Kekerdom	485
Leuth	1.730
Millingen aan de Rijn	5.890
Ooij	2.520
Persingen	105
Ubbergen	475

Figuur 1 Inwoneraantallen per dorp

Berg en Dal is een gemeente met ruim 35.000 inwoners verdeeld over 13 dorpen, ook wel 'kernen' genoemd: Beek, Berg en Dal, Breedeweg, Erlecom, Groesbeek, Heilig Landstichting, De Horst, Kekerdom, Leuth, Millingen aan de Rijn, Ooij, Persingen en Ubbergen.

In figuur 1 staan de inwoneraantallen⁴ per dorp in 2021. Hieruit blijkt dat deze aantallen tussen de dorpen sterk verschillen, van 13.000 tot 100. Groesbeek en Millingen vormen de grootste dorpen (12.910 en 5.890 inw) en Persingen en Erlecom de kleinste (105 en 150 inw.). In drie dorpen varieert het aantal tussen 475 – 830 inwoners, in twee tussen 1.275 en 1.730 en in de overige drie dorpen ligt het aantal rond 2.500 inwoners.

Binnen deze dorpen zijn soms kleinere buurtschappen te onderscheiden, zoals bijvoorbeeld de Bruuk, de Plak,

² Zoals in de definitie van Burgerparticipatie, geformuleerd door Movisie (zie hoofdstuk 2).

³ Zie ook Dinjens (2010), Instituut voor Publiek en Politiek: Burgerparticipatie is een manier van beleidsvoering waarbij burgers (al dan niet georganiseerd in maatschappelijke organisaties) direct of indirect bij de ontwikkeling, uitvoering en/of evaluatie van lokaal beleid betrokken worden.

⁴ Bron: CBS, 1 januari 2021, aangevuld met gegevens uit www.allecijfers.nl/woonplaats, resp. wijk, buurt.

Grafwegen, De Vlietberg, Tiengeboden en Wyler. Ook binnen Groesbeek kunnen meerdere kernen of buurten onderscheiden worden, zoals bijvoorbeeld de Stekkenberg / Groesbeek Noord, Herwendaal, de Oude en Nieuwe Drul en Hulsbroek. Deze buurtschappen vormen binnen de gemeente geen formele eenheden, maar vertegenwoordigen historisch wel belangrijke sociale gemeenschappen.

Opzet van deze nota

In deze nota zullen we achtereenvolgens ingaan op wat verstaan wordt onder dorpsagenda's binnen Berg en Dal en landelijk (hoofdstuk 2), hoe dorpsagenda's zich ontwikkeld hebben, hoe ze georganiseerd en werkzaam zijn en hoe het zit met participatie, draagvlak en samenwerking (hoofdstuk 3), welke thema's er op dorpsagenda's staan en wat daarmee beoogd wordt (hoofdstuk 4), behaalde successen van de huidige dorpsagenda's, ervaren knelpunten en succesfactoren (hoofdstuk 5), en de discussie van de resultaten en daaruit volgende visies, toekomstperspectieven en aanbevelingen ten behoeve van de betrokkenen bij dorpsagenda's, de gemeente en de gemeenteraad (hoofdstuk 6).

2. Wat verstaan we onder dorpsagenda's?

De visie van de gemeente Berg en Dal op dorpsagenda's

De gemeente Berg en Dal ziet graag dat elk dorp, kern of wijk een eigen dorpsagenda heeft, dit in het kader van ruimte bieden aan burgerinitiatieven en stimuleren van burgerparticipatie. De gemeente biedt hierbij desgewenst ondersteuning. Hierbij definieert de gemeente de dorpsagenda als volgt:

Een dorpsagenda is een lijst met acties die inwoners belangrijk vinden voor hun dorp en waar ze zich voor in willen zetten (uit: 'Samen maken we Berg en Dal').

- *het moet een agenda van het dorp (of wijk) zijn*
- *iedereen in het dorp (wijk) moet minstens de kans hebben gehad van een thema of initiatief 'iets te vinden', dus zijn of haar mening daarover kenbaar hebben kunnen maken*
- *hoe de agenda en het proces vorm krijgen is aan het dorp zelf. Het gaat hierbij om thema's waarmee betrokkenen zelf concreet aan de slag gaan (uit het interview met de gemeente).*

Er worden in deze definitie geen inhoudelijke (eind)doelen of aandachtsvelden genoemd. Er wordt evenmin een rol van dorpsagenda's beschreven bij de ontwikkeling van gemeentebeleid.

Dorpsagenda's, buurtagenda's, wijkagenda's in Nederland

Bij onze verkenning naar dorpsagenda's elders in het land vonden we al snel verschillende soorten van lokale agenda's, niet alleen de agenda's van kleine dorpen, behorend tot een grotere gemeente, maar ook agenda's van buurten, wijken en van stadsdelen, onderdeel van een grote stad. Naast de term 'dorpsagenda' komen we hier ook de termen 'wijkagenda' en 'buurtagenda' tegen. Wanneer sprake is van een dorpsagenda betreft het een klein dorp of kern in een gemeente. In de hiërarchische indeling van het CBS is een buurt de kleinste eenheid en is een wijk een cluster van buurten. In grotere steden is een stadsdeel, ook wel 'gebied' genoemd, weer een cluster van wijken, en vormen de stadsdelen gezamenlijk de stad. Daar wordt dan van gebiedsagenda's gesproken, zoals bijvoorbeeld in Rotterdam.

Voorbeelden

Om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van ervaringen met lokale agenda's elders hebben we in onze landelijke verkenning niet alleen dorpsagenda's bekeken, maar ook buurt- en wijkagenda's. In de onderstaande figuur 2 presenteren we een aantal voorbeelden van hoe dorps-, buurt- en wijkagenda's elders in het land gedefinieerd of ingevuld worden (voorbeeld Elsendorp zie bijlage 2).

De voorbeelden maken duidelijk dat de term 'dorpsagenda' in twee betekenissen gebruikt wordt. In de eerste betekenis is het niet meer dan een kalender van lokale activiteiten en evenementen, dus een informatieve agenda van wat er in een dorp te doen is. In de tweede betekenis gaat het om een gezamenlijke werkagenda van thema's, doelen en activiteiten waarop inwoners samenwerken om de leefomgeving in hun dorp, buurt of wijk te verbeteren. Wij richten ons hierna alleen op dorpsagenda's in deze tweede betekenis.

Als werkagenda kan het om van elkaar losstaande initiatieven gaan vanuit verschillende groepen inwoners of om een gezamenlijk opgesteld plan van doelgerichte activiteiten rond een aantal geprioriteerde thema's voor een afgebakende tijdsperiode. Het kan enkele heel concrete doelen betreffen of een breder opbouw- en ontwikkelingsprogramma. Soms zijn de activiteiten gebaseerd op een gezamenlijk ontwikkelde visie op de problemen en toekomst van een dorp of wijk.

Woltersum, gemeente Groningen, 355 inwoners

Dorpsagenda is een dorpsvernieuwingsopgave van/namens de gemeente Groningen, opgezet samen met de inwoners en woningcorporatie in het kader van het Nationaal Programma Groningen (aardbevingsschade). Andere thema's op de dorpsagenda zijn: versterken van de sociale structuur, een veilige en groene omgeving, duurzaamheid en energieneutrale gemeente, herstel aardbevingsschade.

Rossum, Rossum + buurtschappen, gemeente Dinkelland, 2.355 inwoners

Er is een digitale activiteiten-/evenementenkalender. Daarnaast zijn er vanuit de dorpsraad projecten rond speelvoorzieningen, sfeervol dorpsplein, veiligheid en verkeer, schoon milieu, en zorg en welzijn.

Meerlo, gemeente Horst aan de Maas, 1.845 inwoners

Ook hier is de dorpsagenda een digitale activiteiten-/evenementenkalender. Er is een dorpsraad die de algemene belangen in het dorp behartigt gericht op optimale leefbaarheid en een dorpsplan wonen.

Ottoland, gemeente Molenlanden, Zuid-Holland, 960 inwoners

Dorpsagenda vanuit een klankbordgroep, gericht op toekomst dorp (wonen, dorpshuis, verenigingsleven, schoon & veilig. Voor de herindeling in 2019 veel activiteiten, na die tijd activiteiten afgenomen.

Bathmen, gemeente Deventer, 5.650 inwoners

Dorpsagenda is enerzijds een digitale activiteitenkalender. Daarnaast is gewerkt aan een dorpsvisie, opgesteld door de stuurgroep Dorpsagenda in samenspraak met inwoners en ondernemers. Deze dorpsvisie is gericht op verdere groei van het dorp i.p.v. krimp. Thema's van werkgroepen: ruimtelijke inrichting, sportvoorzieningen, dementievriendelijk dorp, treinstation, wonen en duurzaamheid.

Sint Anthonis, gemeente Land van Cuijk, 4.160 inwoners

Dorpsagenda is een digitale activiteitenkalender. Dit is een van de projecten van de actieve dorpsraad, in 1995 opgericht ter behartiging van de algemene belangen van de inwoners. Taken zijn o.m.: dorpsplan maken, samenwerking met gemeente en organisaties, klankbordfunctie. Enkele thema's: jongeren, senioren, klaar zijn voor de toekomst, huis-aan-huiskrant. Er is een structureel leefbaarheidsfonds.

Houtwijk, wijk in stadsdeel Loosduinen, Den Haag

Wijkagenda, gekozen door inwoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties samen met de gemeente, waarmee de wijk gedurende de looptijd van vier jaar aan de slag gaat. De gemeente biedt kaders en wijkbudget voor financiering projectvoorstellen (€ 30.000 ontvangen). Thema's zijn o.a.: onderhoud van groen en straten, schoon milieu, jongeren 12+, en steun voor kwetsbare personen.

Zorgvlied, wijk in stad Tilburg

Wijkagenda, inhoudende de belangrijkste opgaven ter verbetering van de leefbaarheid in de wijk. Opgesteld door wijkvereniging (inwoners) in samenwerking met de gemeente en andere partijen in de wijk. Vormgegeven in een format dat voor alle wijken en dorpen van de gemeente Tilburg moet gaan gelden. Sterke rol gemeente. Thema's: aantrekkelijke wijk, ontmoeten, eenzaamheid, energietransitie.

Rotterdam-Centrum, gebied bestaande uit vijf wijken, ± 30.000 inwoners

Gebiedsagenda met een looptijd van telkens vier jaar, inhoudende de opgaven en doelstellingen voor Rotterdam-Centrum, uitgewerkt in wijk- en buurtactieprogramma's. Thema's gerelateerd aan gemeentebelied: balans levendig en leefbaar, gezonder-duurzamer-groener, veilige omgeving, betere kansen.

Gooise Meren, herindelingsgemeente (Bussum-centrum, Muiden, Oostereng, Keverdijk e.a.)

Deze gemeente kent een viertal wijkagenda's waarin wordt vastgelegd wat de specifieke kenmerken van de wijk zijn, en samen met de inwoners wordt besloten wat de opgaven en kansen zijn, en welke daarvan het belangrijkste. Thema's zijn o.m.: leefbaar en bereikbaar centrum, voldoende woon-, winkel-, sport-, zorg- en recreatieve voorzieningen.

Figuur 2 Voorbeelden van dorps- en wijkagenda's elders in Nederland

De agenda's kunnen geheel het resultaat zijn van de eigen initiatieven van inwoners, soms is er ook sprake van samenwerking met de gemeente en/of een meesturende gemeente. Dit heeft onder meer te maken met de mate en ernst van de problematiek in een dorp of wijk en of die problematiek een breder aandachtsveld vormt van de gemeente, dus in meerdere dorpen of wijken.

Hoe wordt een dorpsagenda landelijk omschreven?

Er bestaat geen algemeen aanvaarde landelijke definitie van dorps-, buurt- of wijkagenda's. Er zijn in landelijke nota's wel omschrijvingen te vinden. Zo hanteert het toonaangevende landelijke kennisinstituut Movisie⁵, ondersteund door Wijkwijzer en Platform31, de volgende definitie van een buurtagenda, waarbij voor buurt ook 'dorp' of 'wijk' ingevuld kan worden:

een set concrete, haalbare afspraken en plannen om de buurt te verbeteren, ontwikkeld in co-creatie tussen inwoners, gemeente en andere partijen in de buurt, en gebaseerd op relevante, up-to-date kennis en informatie, zowel uit als over de buurt.

In dezelfde zin omschrijft Engbersen⁵, expert sociaal domein bij Movisie, een buurtagenda als:

een gezamenlijke visie van de belangrijkste partijen in een wijk over waar het heen moet met de buurt. Het gaat om de behoeften van inwoners, maar ook om die van de ondernemers in een wijk, woningbouwcorporatie(s), welzijnsorganisaties, sportclubs en culturele instellingen. ... Een buurtagenda voorkomt versnippering en geeft richting (website Movisie, 9 juli 2021).

Verhouding dorpsagenda tot de Omgevingswet

De Omgevingswet is al in 2016 aangenomen, maar nog altijd niet ingevoerd. Er wordt in gemeenteland en daarbuiten al wel in de geest van deze wet gehandeld. Praktische ICT-problemen zijn debet aan het steeds weer uitstellen van de invoeringsdatum. Deze nieuwe wet bundelt liefst 26 bestaande wetten voor de leefomgeving, onder meer op het terrein van ruimtelijke ordening, water, milieu, bouwen, natuur. Het is aan de politiek om beleid op deze terreinen te (doen) ontwikkelen en vast te stellen. Het bevorderen van participatie dat in deze wet is meegenomen betreft niet participatie in de beleidsontwikkeling, maar veeleer participatie in de uitvoering. In de Omgevingswet wordt **participatie** als volgt omschreven:

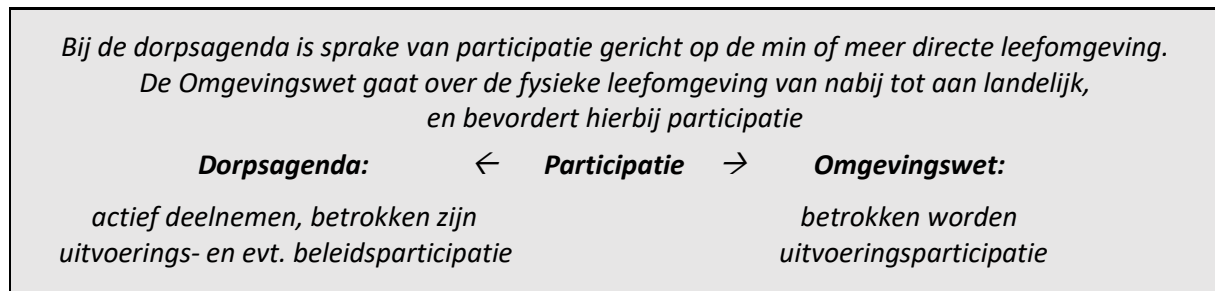
het in een vroeg stadium betrekken van belanghebbenden (burgers, bedrijven, maatschappelijke organisaties en andere overheden) bij het proces van de besluitvorming over een project of activiteit om tijdig belangen, meningen en creativiteit op tafel te krijgen.

Een initiatiefnemer, burger, projectontwikkelaar, overheid die iets wil realiseren in of met gevolgen voor de fysieke leefomgeving heeft te maken met de bepalingen en kaders van de Omgevingswet. Hij/zij dient door middel van een participatieplan aan te geven hoe belanghebbenden en in welk stadium bij het project of activiteit zijn betrokken. De verantwoordelijkheid voor het betrekken van belanghebbenden ligt bij de initiatiefnemer. Een gemeente of provincie kan 'het hoe' niet voorschrijven, wel ondersteuning bieden, en een handleiding, vastgelegd in of gekoppeld aan een participatie-verordening, maar niet dwingend opleggen. Zo heeft onze gemeente de nota 'Samen maken we Berg en Dal' als participatieverordening in het kader van de Omgevingswet vastgesteld. Wel kan en zal zij de wijze van participatie, en vooral wat er mee gedaan is door de initiatiefnemer, meenemen in de beoordeling van de ingediende aanvraag en daarmee in het uiteindelijke besluit over het betreffende project of activiteit.

Dorpsagenda's zijn voorbeelden en/of vormen van burgerparticipatie. Participatie staat hier dus voorop. Eén of meerdere actieve burgers starten een initiatief ter behoud of verbetering van hun

⁵ Zie website Movisie 'Hoe maak ik een buurtagenda? Zeven bouwstenen voor een vliegende start' (2021)

directe leefomgeving: buurt, wijk of dorp. Dit kan om iets fysieks gaan, bijvoorbeeld een speel- of beweegtuin, maar ook en tevens om de beleving: ontmoeting, gemeenschapszin, veiligheid e.d. Men kan te maken krijgen met de bepalingen van de Omgevingswet om iets te realiseren, en dan is er (ook) sprake van uitvoeringsparticipatie. Maar het kan ook gaan om beleidsparticipatie, wanneer er sprake is van een dorpsraad welke zich met beleid bezig houdt, voor zover de politiek daartoe de ruimte biedt (figuur 3). De dorpsraad is een voorbeeld van participatieve democratie binnen de representatieve democratie van de politieke vertegenwoordiging zoals bijv. de gemeenteraad.

Figuur 3

Discussie en conclusie

‘Dorpsagenda’ is geen eenduidig begrip en er is niet sprake van één model. Er zijn verschillende omschrijvingen en het begrip ‘dorpsagenda’ is nog volop in ontwikkeling. Bovendien kunnen er ook zonder dorpsagenda diverse activiteiten in een dorp of buurt gaande zijn.

Minimaal ingevuld is een dorpsagenda simpelweg een overzicht van lokale activiteiten en evenementen. De gemeente Berg en Dal hanteert een bredere definitie en die is zodanig ruim dat ieder soort dorpsagenda, bestaand of in ontwikkeling, daar in past. De gemeente benadrukt in haar omschrijving het belang van het eigenaarschap van het dorp over de agenda, dat alle inwoners hun mening erover kenbaar hebben kunnen maken en gekozen acties een draagvlak hebben. Dit zijn belangrijke democratische criteria. Er worden geen andere criteria gehanteerd.

De definitie van Movisie gaat verder: het omvat ook het doel (verbeteren van dorp of buurt), onderstreept dat co-creatie tussen inwoners, gemeente en andere partijen essentieel is, dat activiteiten gebaseerd dienen te zijn op concrete, haalbare plannen en afspraken, en op relevante, up-to-date kennis en informatie over en vanuit een dorp of wijk. Of afspraken, plannen en activiteiten ook gebaseerd zijn op een samenhangende toekomstvisie wordt gepresenteerd als een aan te bevelen optie. De toevoegingen vanuit Movisie kunnen beschouwd worden als extra kwaliteitscriteria die een betere kans op positieve resultaten waarborgen. Deze criteria kunnen ook bijdragen aan extra motivatie en zorgen voor evaluatie, leren en werken aan verbeteringen.

Keuzes maken. Het voorgaande maakt duidelijk dat er een keuze bestaat als het gaat om het omschrijven wat een dorpsagenda is: een brede, open omschrijving óf een omschrijving die meerdere kwaliteitscriteria bevat waaraan een succesvolle dorpsagenda idealiter zou moeten voldoen. Als Werkgroep vinden wij het werken aan kwaliteit, resultaat en verbeteringen belangrijk. Daarom geven wij de voorkeur aan de omschrijving van Movisie. Het is echter aan de gemeente om in overleg met burgers en lokale partners hierin een eigen keuze te maken en te verantwoorden. Een tweede keuze betreft wie de beheerders of partners zijn van een dorpsagenda. Zijn dat alléén de burgers óf een coalitie van burgers, dorpsorganisaties, welzijnsorganisatie en wellicht ook vertegenwoordigers van de gemeente, zoals in sommige wijken en buurten elders in het land het geval is.

3. Dorpsagenda's in de gemeente Berg en Dal

In dit hoofdstuk gaan we in op de vraag waar in de gemeente Berg en Dal dorpsagenda's actief zijn, hoe die zijn ontstaan en vervolgens hoe die georganiseerd zijn.

Stand van zaken ontwikkeling dorpsagenda's

Het onderstaande schema over de situatie van dorpsagenda's in de gemeente is ontleend aan de gemeentelijke website onder *Samen maken we Berg en Dal*. Het laat zien dat de situatie binnen de gemeente duidelijk verschilt tussen dorpen.

Dorpsagenda	Dorpsagenda in ontwikkeling	Geen dorpsagenda
De Horst Ooij Kekerdom Heilig Landstichting Leuth	Breedeweg (herstart) Berg en Dal Beek	Millingen aan de Rijn (wel BIZ) Ubbergen Persingen Erlecom Groesbeek

Figuur 4: Stand van zaken dorpsagenda's in Berg en Dal (bron: website gemeente)

In bovenstaand schema ontbreken de wijken of buurten binnen het dorp Groesbeek. Deze vallen nu onder de categorie 'Groesbeek: geen dorpsagenda'. Soms wil men zelf liever niet de term 'dorpsagenda' gebruiken, zoals in De Horst, of als het gaat om slechts een specifieke activiteit en geen 'agenda'.

Er zijn groepsinterviews en een enkel individueel interview gehouden met vertegenwoordigers van de dorpsagenda's in De Horst, Berg en Dal, Leuth, Ooij, Kekerdom, Millingen en Breedeweg. Ook Millingen was hierbij betrokken, hoewel het hierboven genoteerd staat onder 'geen dorpsagenda'. In Millingen is sprake van een opzet als BIZ (BedrijfsInvesteringsZone) Millingen Centrum, dus een agenda opgesteld door ondernemers. Omdat bij de activiteiten ook burgers betrokken zijn zou het toch als een dorpsagenda aangemerkt kunnen worden. BIZ meldde dat uit hun verkenningen bleek dat er in Millingen geen behoefte was aan een 'brede dorpsagenda' voor het hele dorp.

Korte beschrijvingen van de dorpsagenda's

De Horst. In 2014 is op initiatief van enkele inwoners van De Horst een wijkraad ontstaan. De initiatiefnemers waren grotendeels verbonden aan het verenigingsleven. Gemeente en Forte Welzijn zijn hier niet bij betrokken. In 2015 is de stichting Samen op de Horst opgericht. Het bestuur van deze stichting functioneert als wijkraad. Er is contact met verenigingen en ondernemers. Na oprichting van de stichting zijn er bijeenkomsten voor de inwoners georganiseerd met de vraag om actiepunten en ideeën. Hieruit is de "dorpsagenda wijkraad Samen op de Horst" ontstaan met actuele en toekomstige onderwerpen per thema. Actieve inwoners nemen naar eigen keuze deel aan specifieke werkgroepen ter uitvoering van de agenda. Vorderingen en ontwikkelingen worden regelmatig in daartoe belegde vergaderingen besproken en geactualiseerd. De gemeente biedt desgevraagd ondersteuning. Er is geen lijntje met Forte Welzijn. Thema's op de agenda zijn: contact en communicatie (website, huis-aan-huisblad, burendag, High Tea), wonen en verkeer, buurtwinkel, voorzieningen sport en recreatie, welzijn-zorg-cultuur, participatie en veiligheid, duurzame natuur.

Berg en Dal. In de kern/het dorp Berg en Dal bestond reeds een dorpsraad, met vertegenwoordigers uit alle verenigingen. Met externe ondersteuning van de HAN (Hogeschool Arnhem Nijmegen) is een behoefteonderzoek uitgevoerd in het dorp wat geleid heeft tot de dorpsagenda “Berg en Dal Hoog en Laag” met een actueel overzicht van beleidsthema’s. Trigger was wel de renovatie van de Oude Kleefsebaan. Het opzetten van de dorpsagenda is actief ondersteund door Forte Welzijn. Er zijn werkgroepen gevormd ter uitvoering van de agenda. Thema’s op de dorpsagenda zijn: communiceren met inwoners (ontwerp website en informatieboekje), ontmoeten en bewegen, wonen en de verkeerssituatie Oude Kleefsebaan.

Leuth (& Erlecom). Op initiatief van enkele inwoners is een dorpsraad opgericht ter structurering van bestaande en toekomstige activiteiten. Zij zorgt voor voortgang, initieert nieuwe activiteiten en bewaakt de voortgang. Via bijeenkomsten worden inwoners gevraagd wat zij belangrijk vinden voor het dorp, wat heeft geleid tot de opstelling van de dorpsagenda “Laat Leuth Leven”, respectievelijk Dorpsagenda Leuth & Erlecom. Inwoners worden uitgenodigd om deel uit te maken van een werkgroep naar keuze ter uitvoering van de agenda. Thema’s op de dorpsagenda van Leuth zijn: vergroening, verenigingen/organisaties steunen elkaar, welkom voor nieuwkomers, Dorpsommetje Leuth en veiligheid Steenheuvelstraat.

Ooij. Er was reeds sprake van dorpsinitiatief. 3 à 4 jaar geleden zijn alle verenigingen uitgenodigd voor een startbijeenkomst om te komen tot een dorpsagenda. Grote opkomst. Hieruit zijn een zestal werkgroepen/projecten ontstaan die gezamenlijk de dorpsagenda van Ooij vulden. Forte Welzijn heeft hierbij ondersteuning verleend, de gemeente heeft een startsubsidie verleend. Er is een stichting en stichtingsbestuur. De werkgroepen beperken zich tot hun eigen onderwerp/activiteit. Thema’s zijn o.a.: vergroening, herinrichting dorpsplein, moestuin, de Speulplek, en een ontmoetingsplek voor jeugdigen. Er is geen animo om andere thema’s voor nu of de toekomst te benoemen en op te pakken. Er lijkt enige sprake van stilstand in de ontwikkelingen.

Kekerdom. In 2013 is de stichting Vitaal Kekerdom opgericht op initiatief van een inwoner die beroepsmatig verbonden was aan de Stichting Dorpsuizen en Kleine Kernen (DKK) Gelderland. Inwoners, nieuwkomers en verenigingen zijn uitgenodigd in het kader van elkaar ontmoeten in het nu. Van daaruit zijn plannen ontstaan voor de toekomst, vervat in *Dorpsagenda Kekerdom vergroent*. Enthousiaste en actieve inwoners werken in werkgroepen aan de uitvoering van de agenda. Het bestuur van de stichting fungeert als een soort wijk- of dorpsraad. Er zijn goede contacten met de gemeente; aanvankelijk geen contact met Forte Welzijn, nu wel bij twee projecten. Thema’s zijn o.a.: vergroening, groene ontmoetingsplek, energie, Kekerommetje, Kulturhus en Verleden Kekerdom.

Millingen. In 2018 is met geld van de gemeente door ondernemers in Millingen de Vereniging Bedrijfsinvesteringszone (BIZ) Millingen Centrum opgericht met een visie over versterking en kwaliteitsverbetering van het centrum van Millingen (Visie Versterken ruimtelijke kwaliteit Millingen aan de Rijn). Hierbij hebben zich geen verenigingen aangesloten. Doel: zorgen voor een toekomstbestendig centrum/winkelgebied. Bestuur wordt gevormd door vier ondernemers en een daartoe aangetrokken centrummanager. Naast de belangen van de ondernemers gaat het ook over het algemeen belang. Er zijn door de vereniging een aantal plannen ontwikkeld en werkgroepen met vrijwilligers uit het dorp. De plannen hebben een looptijd van 5 jaar. Thema’s o.a.: cultuurhistorisch museum, grenswachtershuisje, Romeins patrouilleschip Liburna. Op het eind van deze periode wordt gekeken of er voldoende animo is bij de ondernemers om hiermee verder te gaan. Aan de ontwikkeling van een brede dorpsagenda voor Millingen was na de oprichting van de BIZ Millingen Centrum geen behoefte. Forte Welzijn is hierbij niet betrokken, de gemeente wel.

Breedeweg. De werkgroep ‘Hart van Breedeweg’ is ontstaan begin 2016 vanuit een aantal enthousiaste inwoners die zich wilden inzetten voor een meer leefbaar dorp. Het ontstaan van de actieve werkgroep werd ondersteund vanuit de nieuwe Buurtmarkt aan het Kerkplein. Dit is een sociaal innovatieproject van Pluryn waarin de behoefte aan weer een eigen supermarkt, bakkerij en lokale lunchroom gekoppeld werd aan werkgelegenheid voor mensen met een verstandelijke beperking. De Buurtmarkt wilde ook een sociale functie voor de buurt vervullen. De belangrijkste thema’s van de werkgroep waren de herinrichting van het dorpsplein en versterking van haar sociale functie, meer veiligheid van de provinciale weg die door het dorp heen loopt, het versterken van sociale contacten onder ouderen en minder eenzaamheid. Door de teleurstellende reacties vanuit de gemeente op de voorstellen voor de herinrichting van het dorpsplein en de weg raakte de werkgroep gedemotiveerd en eindigden haar werkzaamheden in de loop van 2017. Er is nu een herstart.

Hoe zijn deze dorpsagenda’s ontstaan?

De dorpsagenda’s in onze gemeente zijn meestal ontstaan ergens in de periode tussen 2013 en 2018. Hoe de dorpsagenda’s zijn ontstaan loopt uiteen. Vaak is het gestart met kleine afzonderlijke inwonersinitiatieven gericht op een specifiek, concreet doel (bv. veilige weg, inrichting dorpsplein, een beweeginitiatief), niet vanuit een bredere analyse van bestaande knelpunten of een toekomstvisie op het dorp.

Indien er wel sprake was van een bredere analyse van de dorpsituatie vonden we hiervoor verschillende redenen: bedreiging van de toekomst van een dorp door krimp (Kekerdom), de renovatie van een verkeersweg (Berg en Dal), zorgen over de toekomst van een dorp (De Horst), en ook de behoefte van inwoners om zelf het behoud en de versterking van de leefbaarheid van hun dorp aan te pakken. In Millingen gaat het om een toekomstbestendig centrum/winkelgebied, vooral gebaseerd op de belangen van lokale ondernemers, die daarbij ook aandacht aan het algemeen belang willen besteden. De dorpsagenda’s zijn niet ontstaan op initiatief van de gemeente maar door inwoners zelf ontwikkeld. De gemeente biedt wel op meerdere wijzen ondersteuning.

De meeste dorpsagenda’s zijn actief tot zeer actief werkzaam en gericht op de toekomst. Een enkele staat op ‘hold’, omdat men tevreden is met de huidige concrete activiteiten en men niet gericht is op de toekomst van de dorpsontwikkeling. Een van de dorpsagenda’s (Hart van Breedeweg) is begin 2016 gestart en begin 2018 beëindigd. Er wordt nu een herstart onderzocht.

Organisatie van dorpsagenda’s

Bij elke dorpsagenda is sprake van een dorpsraad, wijkraad of kerngroep, vaak gevormd door het bestuur van de daartoe opgerichte vereniging of stichting. Deze zorgt voor de ontwikkeling van de agenda, initieert nieuwe activiteiten en werkgroepen, enthousiasmeert inwoners voor deelname aan werkgroepen, overlegt met de gemeente en bewaakt de voortgang van lopende projecten. Communicatie en informatie verlopen via hun website, Facebook, een lokaal huis-aan-huisblad en via ledenvergaderingen of dorpsvergaderingen.

Een dorpsraad past niet altijd in de cultuur van een dorp. Is er wel een dorpsraad, dan wil men soms niet de term ‘dorpsagenda’ gebruiken, zoals in De Horst. Ook wanneer er geen dorps-/wijkraad en -agenda is kunnen er toch tal van wijkactiviteiten zijn, zoals in de Stekkenberg het geval is.

Bij de ontwikkeling en realisering van dorpsagenda’s wordt vaak samengewerkt met lokale organisaties en ondernemers om krachten te bundelen en elkaar te ondersteunen.

Dorpsagenda's maken gebruik van diverse vormen van externe ondersteuning. Zo biedt Forte Welzijn desgevraagd procesmatige ondersteuning bij het werken aan dorpsagenda's, maar niet ieder dorp maakt daar gebruik van. Er zijn soms ook contacten met andere dorpsagenda's om informatie en ervaringen uit te wisselen. In een enkel geval is steun gezocht bij de Hogeschool Arnhem Nijmegen (HAN). De gemeente faciliteert via (start)subsidies en advisering, en is gesprekspartner wanneer dat voor de realisering van plannen nodig is. Bureaucratische reacties vanuit ambtenaren van de gemeente kunnen ook negatief uitwerken, zoals in het geval van Breedeweg.

Afgezet tegen de landelijke voorbeelden uit hoofdstuk 2 zien we ook hier een verscheidenheid in vorm en uitwerking. Waar de ene dorpsagenda zich bezig houdt met grote vraagstukken betreffende de toekomst, houdt een andere zich bezig met enkele concrete dorpsactiviteiten in het kader van de leefbaarheid. Weer een andere werkt vanuit ondernemersbelangen aan leefbaarheid en toekomstbestendigheid van een dorp.

Wij kennen in onze gemeente geen grootstedelijke problematiek die gemeentebreed aangepakt moet worden, waarbij de gemeente het voortouw neemt en samenwerking zoekt met wijken of kernen. In onze gemeente is wel sprake van facilitering door de gemeente, niet van inhoudelijke (mede)sturing: de agenda is van het dorp zelf. In het volgende hoofdstuk wordt wel duidelijk dat op dorpsagenda's thema's staan die ook in de gemeente en het gemeentebeleid als geheel een rol spelen, zoals bijvoorbeeld duurzaamheid, energietransitie, verkeer, sport en jeugd

Alle dorpsagenda's werken met werkgroepen van vrijwilligers die aan een specifiek thema werken. De overeenkomsten en verschillen in thema's op de verschillende dorpsagenda's bespreken we in het volgende hoofdstuk. Het mogelijke belang van gemeenschappelijk overleg van meerdere dorpsagenda's met de gemeente komt in hoofdstuk 5 aan de orde. Daar worden ook de factoren die bevorderend dan wel belemmerend werken op de ontwikkeling en het voortbestaan van dorpsagenda's besproken.

Elsendorp. Ons werkbezoek aan Elsendorp heeft een aantal belangrijke leerpunten opgeleverd. Zo is de dorpsagenda daar het resultaat van een lange ontwikkelings- en leergeschiedenis. Dit heeft een sterke infrastructuur opgeleverd, een sterke financiële basis, een nauwe en productieve samenwerking met de gemeente en ambtenaren, en een breed draagvlak binnen de lokale bevolking.

Conclusies

We concluderen dat het verschijnsel dorpsagenda's in onze gemeente nog van betrekkelijk recente datum is. Dat betekent dat dorpsagenda's vaak nog in ontwikkeling zijn en dat er sprake is van een leerproces. Sommige dorpsagenda's werken aan enkele beperkte, concrete activiteiten, bij andere is sprake van bredere en meer duurzame ambities.

Hoewel de dorpsagenda's qua inhoudelijke agenda en ambities verschillen, komt de organisatievorm sterk overeen. Er wordt vrijwel overal gewerkt vanuit een soort dorpsraad of kerngroep gelinkt aan een stichting, en de activiteiten vinden plaats via werkgroepen van vrijwilligers.

De ontwikkeling van de dorpsagenda's is vooral een kwestie van zelf uitvinden, ervaringen opdoen en verbeteren waar mogelijk. Hoewel Forte Welzijn en de gemeente de ontwikkelingen ondersteunen zijn dorpsagenda's in de praktijk vooral iets van burgers zelf en gebaseerd op ervaringen, kennis en kracht van vrijwilligers. Er is geen sprake van een gemeenschappelijk opgebouwde methodische aanpak of van het systematisch gebruik van landelijke expertise rond dorps- en buurtagenda's of van succesformules van elders.

4. De thema's op dorpsagenda's

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op waar dorpsagenda's inhoudelijk mee bezig zijn. Wat zijn de thema's die op de lokale agenda's staan? Wat zijn tussen dorpsagenda's de overeenkomsten en verschillen qua thematiek, prioriteiten en activiteiten? Om een beeld te krijgen of de dorpsagenda's binnen onze gemeente qua thematiek een weerspiegeling zijn van wat ook elders in het land op wijk-, buurt- en dorpsagenda's staat, schetsen we in het eerste deel van dit hoofdstuk een beeld van wat landelijk de meest voorkomende thema's zijn op deze agenda's. Wanneer er tussen onze dorpsagenda's en de agenda's elders grote overeenstemming zou zijn, is het extra de moeite waard om in onze gemeente meer gebruik te maken van de kennis, ervaringen en successen elders in het land.

Thema's op dorps-, buurt- en wijkagenda's in Nederland

Uit onze landelijke verkenning van dorpsagenda's blijkt dat deze agenda's over een breed gevarieerde reeks van thema's kunnen gaan. De thema's betreffen steeds verschillende aspecten van de sociale, fysieke en economische leefbaarheid van een dorp, buurt of wijk. Het kan zowel om concrete, korte termijn-thema's gaan (bv. parkeergelegenheid, een lokaal station, vervoer, een beweegveldje, ontmoetingsruimte, herbestemming van een gebouw, een maandagenda), als om bredere en duurzame thema's (bv. het sociale leven, energietransitie, een groene omgeving, woningbouw, verkeer, een toekomstvisie op dorp of wijk). In figuur 5 geven we een overzicht van de meest voorkomende thema's die we in onze landelijke verkenning zoal zijn tegengekomen. Het aantal thema's op deze agenda's kan sterk uiteenlopen. Op sommige agenda's staat slechts een beperkt aantal thema's, op andere agenda's vinden we vrijwel alle denkbare aandachtsvelden binnen het werken aan een betere leefbaarheid.

Figuur 5

Vaak betreffen thema's en actiedoelen zaken van algemeen belang die kunnen rekenen op een breed draagvlak, maar het kan ook om thema's gaan die slechts voor een klein aantal burgers relevant zijn of om thema's die spanningen en conflicten oproepen tussen groepen burgers.

We zijn ook op werkbezoek gegaan bij een van de succesvolle dorpsagenda's in Nederland, de dorpsagenda van Elsendorp (Brabant) en hebben daar gesproken met degenen die al vele jaren bij de ontwikkeling en het beheer van deze dorpsagenda actief betrokken zijn. Thema's zijn o.a.:

bedrijvigheid, stoppen bedrijven & herbestemming, energietransitie, milieu, wonen, scholen, zorg, kinderopvang.

Thema's op de dorpsagenda's in de gemeente Berg en Dal

De gerapporteerde thema's van de dorpsagenda's, samengevat in figuur 6, zijn geordend onder bredere noemers, maar gaan vaak over heel concrete zaken en activiteiten. Voorbeelden: Kekerommetje (bewegen), moestuin (vergroening en duurzame natuur), verkeer Steenheuvelstraat (verkeer en veiligheid), Speulplek (Jeugd & recreatie), grenswachtershuisje (cultuur), toekomstbestemming kerk De Horst (herbestemming). Werken aan een lange termijn visie geldt alleen voor Millingen.

	Berg en Dal	Breedeweg	Heilig Landstichting	De Horst	Kekerdom	Leuth	Millingen aan de Rijn	Ooij
contact en communicatie	■	■	■	■	■	■		■
vergroening, duurzame natuur			■	■	■	■		■
energie(transitie)					■			
schoon milieu / omgeving			■	■				
herinrichting en herbestemming		■		■				■
wonen	■							
bewegen en sport	■		■	■	■	■		
veiligheid en verkeer	■	■	■	■		■		
ontmoeten, sociaal contact	■	■		■	■			■
jeugd (o.a. recreatie)			■	■				■
cultuur versterken en behouden					■		■	
winkels & bedrijven				■			■	
welzijn en zorg				■				
onderlinge steun organisaties						■		
lange termijn visie dorp							■	

Figuur 6 Thema's op de dorpsagenda's van de gemeente Berg en Dal

Overeenkomsten en verschillen in thema's

Een aantal thema's komen in veel dorpsagenda's terug: contact en communicatie (7x), vergroening, duurzame natuur (5x), bewegen en sport (5x), veiligheid en verkeer (5x), ontmoeten, sociaal contact

(5x), jeugd (o.a. recreatie) (3x) en herinrichting en herbestemming (3x). Andere thema's vinden we slechts op een of twee agenda's zoals: winkels & bedrijven, welzijn en zorg, cultuur versterken en behouden.

De overeenkomst op een aantal geagendeerde thema's zou allereerst kunnen betekenen dat het zinvol kan zijn om tussen dorpsagenda's ervaringen rond dezelfde thema's uit te wisselen. Bovendien zouden meerdere dorpsagenda's rond eenzelfde thema gezamenlijk kunnen overleggen met de gemeente over steun (financieel, politiek, beleidsondersteuning, technisch of samenwerken bij implementatie).

Naast overeenkomsten zijn er ook duidelijk verschillen tussen de agenda's. Dit kan de soms heel eigen cultuur of specifieke zorgen of omstandigheden in een bepaald dorp weerspiegelen, die tot typisch eigen burgerinitiatieven en actiepunten hebben geleid.

Ook een rol speelt dat dorpsagenda's in onze gemeente nog maar een beperkte geschiedenis hebben. Er is nog geen gemeentebrede traditie en onderlinge uitwisseling van dorpsagenda's. De ontwikkeling van dorpsagenda's verkeert nog in een experimenteel stadium. Om dorpsagenda's als effectieve vorm van burgerparticipatie en lokale democratie verder te ontwikkelen zou een duidelijker kader voor dorpsagenda's ontwikkeld kunnen worden, als ondersteuning en niet als keurslijf.

Er is vanuit de gemeente ook nog geen inhoudelijk beleid ontwikkeld over de relatie tussen dorpsagenda's enerzijds en gemeentelijke beleidsthema's, beleidsplannen en de uitvoering daarvan anderzijds. De lijst van thema's in figuur 6 laat zien dat thema's op dorpsagenda's duidelijke overlap vertonen met belangrijke beleidsthema's op de gemeentelijke agenda van college en raad. Te denken valt hierbij o.m. aan ruimtelijke ordening, milieubeheer, energietransitie, veiligheid, jeugdbeleid, sociaal beleid, economisch beleid.

Relatie met thema's op dorpsagenda's elders in Nederland

Vergelijken we de thema's op de dorpsagenda's in onze eigen gemeente met die van gemeenten elders in het land (figuur 5), dan valt een duidelijke overeenkomst op. Veel van de thema's binnen onze eigen dorpen zijn terug te vinden op de landelijke lijst van veelvoorkomende thema's op dorps- en wijkagenda's. Kortom, het beeld hier wijkt niet opvallend af van dat in andere gemeenten. Bovendien valt op dat veel van deze thema's ook belangrijke thema's zijn op de beleidsagenda's van gemeenten. Dit onderstreept dat dorpsagenda's en gemeentebeleid aan elkaar gerelateerd zijn.

De consequentie is dat het zinvol is om meer gebruik te maken van ervaringen en kennis die landelijk is opgedaan. Met name door Movisie zijn onderzoeken uitgevoerd waarin deze ervaringen en kennis is samengevat en vertaald in handige ondersteunende werkprincipes en instrumenten. Het kan ook heel inspirerend zijn, zoals wij in Elsendorp ervaren hebben, wanneer de kerngroep van een dorpsagenda werkbezoeken aflegt bij inspirerende voorbeelden elders in het land.

Conclusie

Dorpsagenda's hebben naast lokaal-specifieke actiepunten vaak overeenkomstige thema's, hoewel die er van dorp tot dorp concreet anders uit kunnen zien. Deze conclusie biedt een basis om meer te investeren in het landelijk en lokaal uitwisselen van leerervaringen, oplossingen en succesverhalen. Er valt veel van elkaar te leren. Dit zou de ontwikkeling van dorpsagenda's en positieve resultaten voor burgers, aanzienlijk kunnen versnellen. Het is ook een basis om gezamenlijk overdraagbare

expertise op te bouwen rond het succesvol ontwikkelen en leiden van dorpsagenda's. De huidige praktijk is er nog te veel een van vallen-en-opstaan en steeds opnieuw het wiel uitvinden.

Uit dit hoofdstuk kunnen we ook concluderen dat de thema's op dorpsagenda's gerelateerd zijn aan belangrijke beleidsthema's van gemeenten. Dit onderstreept het pleidooi voor een positieve samenwerkingsrelatie tussen dorpsagenda's en gemeente.

5. Knelpunten en succesfactoren van dorpsagenda's

Inleiding

Burgers en lokale organisaties investeren in dorps- of buurtagenda's omdat ze hun leefomgeving willen verbeteren. Dat kan om kleine dingen gaan maar ook om essentiële onderdelen van hun sociale of fysieke omgeving. Ze hopen en verwachten dat hun investering een positief resultaat gaat opleveren, succes dus. De realiteit laat echter zien dat dat zeker niet altijd het geval is. Zaken kunnen mis lopen, een weg met vallen en opstaan, soms een hele lange weg. Barrières en het uitblijven van succes kunnen dan weer demotiverend werken en dan haken burgers teleurgesteld af.

De gemeente hecht waarde aan burgerparticipatie, burgerinitiatieven, participerende democratie en aan burgers die zorgzaam aan hun leefomgeving werken. In dit kader steunt de gemeente het idee van dorpsagenda's. Kortom, burgers en gemeente hebben er samen belang bij dat de ontwikkeling van dorpsagenda's succesvol verloopt en positieve resultaten oplevert waar alle betrokkenen trots op kunnen zijn. Ook in vele verkiezingsprogramma's van 2022 zien we steun voor burgerparticipatie.

Omdat in de praktijk successen soms uitblijven en de weg naar positieve resultaten moeizaam kan zijn, is het belangrijk zicht te hebben op wat *succesfactoren* of *werkzame elementen* bij dorpsagenda's zijn en wat de 'beren op de weg' zijn (*knelpunten*). Inzichten hierin kunnen we dan vertalen in leerervaringen, in handige en bruikbare tips en methoden van werken, kortom in een betere en meer succesvolle aanpak en het samen opheffen van ervaren knelpunten.

Wat bedoelen we met resultaten en successen?

Als we willen onderzoeken wat positief en wat negatief werkt bij het realiseren van successen bij dorpsagenda's, is het allereerst belangrijk helder te hebben wat we eigenlijk bedoelen met succes. Bij succes denken we allereerst aan het behalen van wat burgers via een dorpsagenda of initiatief uiteindelijk willen realiseren. Voorbeelden: een veilige weg, een aantrekkelijk dorpsplein of dorpshuis waar burgers elkaar kunnen ontmoeten, het behoud van een basisschool, een groenere of schonere dorpsomgeving, een dorpsommetje, minder overlast, meer (betaalbare) woningen, behoud van winkels of minder eenzaamheid onder ouderen. Het kan daarbij gaan om één van deze successen of juist om een combinatie daarvan waardoor de leefbaarheid van het dorp als geheel verbetert. Dit zijn de beoogde eindresultaten, klein of groot.

Om eindresultaten te realiseren moeten we vaak eerst werken aan een aantal *tussenstappen*, die op zich al investering kosten. Voor succesvolle eindresultaten zijn succesvolle tussenstappen essentieel. Voorbeelden hiervan zijn een goed functionerende werkgroep, een breed draagvlak voor een nieuw initiatief, nauwe samenwerking tussen meerdere groepen en organisaties, een breedgedragen dorpsvisie in aantrekkelijke folder of het binnenhalen van een subsidie. Dit zijn tussentijdse successen op de soms hobbelige weg naar beoogde eindresultaten.

Werkwijze bij opsporen knelpunten en succesfactoren

Het doel van dit hoofdstuk is een beeld te schetsen van wat we weten over succesfactoren bij dorpsagenda's en hoe we die kunnen versterken, en over knelpunten en hoe die kunnen worden opgeheven. We baseren ons hierbij op vier bronnen: (1) onze interviews met burgers, ambtenaren en met Forte Welzijn: hun inzichten en leerervaringen; (2) inzichten en adviezen afkomstig uit onderzoek over hoe het in andere gemeenten gaat met wijk-, buurt- en dorpsagenda's o.a. door

Movisie⁶; (3) ons werkbezoek bij de dorpsagenda van Elsendorp; en tenslotte (4) de eigen kennis en ervaringen van leden van onze Werkgroep die betrokken waren/zijn bij lokale projecten op het gebied van welzijn, gezondheid en leefbaarheid in onze eigen gemeente maar ook daarbuiten.

Wat zijn de knelpunten?

In onze gesprekken met burgers, ambtenaren en met Forte Welzijn en onze analyses daarvan kwamen vooral de volgende knelpunten naar voren:

- Onhelderheid over wat we onder dorpsagenda's verstaan en wat hun beslisruimte is.
- Er ontbreekt een helder en breedgedragen kader voor dorpsagenda's dat ondersteuning biedt bij het ontwikkelen en versterken van dorpsagenda's en successen daarbij.
- Problemen met de continuïteit van dorpsagenda's en de actieve betrokkenheid van burgers. Het ontwikkelen, succesvol uitrollen en innoveren van een dorpsagenda rust soms op de schouders van slechts een paar mensen, een kleine selectieve groep. Dit kan leiden tot problemen met draagvlak in het dorp en met continuïteit van activiteiten.
- Ontbreken van participatie door jeugdigen aan dorpsagenda's.
- Steeds opnieuw het wiel moeten uitvinden, weinig uitwisseling van ervaringen met andere dorpsagenda's binnen de gemeente en landelijk, en geen gebruik van expertise die landelijk rond dorps-, buurt- en wijkagenda's is opgedaan.
- Verwarrend voor burgers zijn de verschillende rollen die de gemeente, resp. ambtenaren vervullen in de contacten met dorpsagenda's. Hierdoor kunnen (onbedoeld) verwachtingen gewekt worden, die de gemeente vanuit andere rollen en taken niet kan ondersteunen. Daardoor ontstaan teleurstellingen en dan haken burgers af. Het kan zelfs het einde van een dorpsagenda betekenen zoals we in Breedeweg gezien hebben.
- Het ontbreken van blijvende ondersteuning en interesse in de ontwikkelingen van een dorpsagenda van de zijde van de gemeente en met name van de gemeenteraad wordt vaak als teleurstellend ervaren. Het is te vaak eenrichtingsverkeer van de zijde van de burger en te weinig "samen maken wij Berg en Dal".
- Men loopt tegen financiële blokkades aan bij het realiseren van plannen en projecten.

Succesfactoren en aanpak knelpunten

We bespreken hierna de diverse succesfactoren en mogelijkheden voor het aanpakken van de knelpunten. We hebben deze factoren in de volgende clusters gegroepeerd: Organisatie, Aanpak en werkwijze voor een succesvolle dorpsagenda, Draagvlak, participatie en lokale cultuur, Lokale samenwerking en verbinding, Externe ondersteuning en versterken van eigen kennis en vaardigheden, Middelen en faciliteiten, en Rol van gemeente en samenwerking met de gemeente.

Organisatie

- Om het functioneren van een dorpsagenda mogelijk te maken en een stabiele organisatie ervan te garanderen is het oprichten van een **rechtspersoon** (meestal een Stichting, soms Vereniging)

⁶ Movisie: *Inclusieve burgermacht* (2021); *Hoe maak ik een buurtagenda? Zeven bouwstenen voor een vliegende start* (2021). *Beslisbomen voor actief burgerschap* (maart 2022); *Participatie doe je er niet zomaar even bij* (Boonstra 2020).

noodzakelijk. Zo is alleen binnen de kaders van een rechtspersoon financieel handelen mogelijk; het is een voorwaarde om subsidies binnen te kunnen halen.

- Uit onze gesprekken bleek dat het gebruik maken van **werkgroepen** een belangrijk instrument vormt bij dorpsagenda's. Werkgroepen kunnen zich op een bepaald thema of actiepunt toespitsen. Dit biedt ook de mogelijkheid inwonersexpertise te bundelen en deze samen verder uit te bouwen. Werkgroepen zorgen binnen dorpsagenda's voor een heldere taakverdeling en meerdere werkgroepen dragen bij tot een breder draagvlak in een dorp.
- De ervaring leert ook dat er bij meerdere initiatieven en activiteiten een duidelijke **kerngroep** nodig is die voor de continuïteit van de activiteiten en werkgroepen zorgt, verschillende activiteiten en werkgroepen op elkaar afstemt, en daarnaast zorg draagt voor financieel beheer, externe contacten etc. Vaak heeft dit de vorm van een **dorpsraad** of dorpsoverleg, of wordt die functie vervuld door het bestuur van de stichting. Bij afwezigheid van een stichting of vereniging kan dit ook een zelfgevoemde groep van actieve burgers zijn.
- In een aantal dorpen en wijken zijn **geen dorpsagenda's** (zie hoofdstuk 3). Dat kan verschillende redenen hebben. Er is simpelweg geen traditie van dorps- of wijkoverleg, te weinig motivatie bij burgers of een gebrek aan vertrouwen in de gemeente.

Aanpak en werkwijze voor een succesvolle dorpsagenda

- **Peil wat leeft onder de dorpsbevolking**, hun wensen, problemen en behoeften en stem daarop af. Dorpsagenda's hebben daarvoor gebruik gemaakt van enquêtes, praatavonden voor alle inwoners en van hun contacten met lokale organisaties en sleutelfiguren.
- Formuleer heldere, aantrekkelijke, haalbare en toetsbare **doelen**. Maak daarbij een onderscheid tussen korte termijn doelen en lange termijn doelen.
- Een dorpsagenda staat of valt met het boeken van succes. Start alleen projecten waarbij **haalbaarheid** positief wordt ingeschat en kans op mislukking wordt geminimaliseerd. Helpend hierbij is werken in kleine initiatieven en kiezen voor 'laaghangend fruit', zoals een van onze gesprekspartners het noemde. Deel grotere uitdagingen, waar mogelijk, op in **kleinere stappen** en tussendoelen zodat op onderdelen al op kortere termijn succes kan worden geboekt.
- Om te zorgen voor een blijvende en nieuwe enthousiaste inzet is het belangrijk dat alle partners samen zorgen voor **positieve ervaringen** en **zichtbare successen**, hoe klein ook, en deze successen vieren. Dit is een gedeeld belang van burgers en gemeente.
- Als succesfactoren werden ook genoemd: werken met korte lijnen, betrekken van enthousiaste en actieve inwoners, focus op verbinden en bereid zijn om 'de kar te trekken';
- Maak gebruik van de adviezen van Movisie voor het maken van een succesvolle buurtagenda met gebruik van **zeven bouwstenen**:
 1. Zoek de urgentie
 2. Maak een buurtscan
 3. Breng relevante partijen samen
 4. Haal verhalen op
 5. Verbind tellen en vertellen
 6. Verbind ideeënvorming met gemeentelijk beleid
 7. Stel de buurtagenda op

De uitleg over waar een buurtagenda aan moet voldoen, tips en werkmethoden zijn te vinden in de Handleiding "*Hoe maak ik een buurtagenda? Zeven bouwstenen voor een vliegende start*". (Movisie 2021). De handleiding is geschreven voor inwoners, wijkprofessionals en beleidsmakers.

De adviezen zijn het resultaat van een lang leertraject van Movisie samen met o.a. het Landelijk Samenwerkingsverband Actieve bewoners (LSA).

- Een ander bruikbaar instrument vormt de *Handleiding voor actief burgerschap en gemeenschapskracht* (Movisie, maart 2022). Dit instrument beschrijft 10 werkzame elementen en presenteert 4 beslisbomen ter ondersteuning van de samenwerking tussen inwoners, wijkprofessionals en beleidsambtenaren. De **beslisbomen** betreffen: (1) samen de buurt ontdekken, (2) samen doelen stellen en een plan maken, (3) samen doen en (4) samen leren en bijsturen. Werken aan sterke dorpsagenda's en successen boeken is een groeiproces in samenwerking.
- Ook een **goede informatieve basis** over de dorpsbevolking en de leefomgeving wordt landelijk als een belangrijke succesvoorwaarde beschouwd voor dorps-, buurt- en wijkagenda's. Veel bruikbare informatie voor een dorps- of buurtscan kan via diverse openbare bronnen gevonden worden, zoals CBS in uw buurt, Leefbarometer, Waar-staat-je-gemeente.nl, woonzorgwijzer, veiligheidsmonitor, GGD gezondheidsmonitor, RIVM cijfers over gezondheid per wijk en buurt. Diverse gemeenten in Nederland hebben eigen instrumenten ontwikkeld zoals een basismonitor, wijkprofielen, buurtscans, dashboards en buurtthermometers (bijv. in Zwolle, Rotterdam, Groningen en Eindhoven).

Draagvlak, participatie en lokale cultuur

- Voor het succes en de duurzaamheid van een dorpsagenda is een **breed draagvlak onder inwoners en lokale organisaties** van wezenlijk belang. Draagvlak is nodig om te zorgen dat thema's en prioriteiten aansluiten bij de wensen en behoeften van inwoners. Ook bij onderhandelingen met de gemeente is het van belang duidelijk te kunnen maken dat er een sterk draagvlak bestaat voor actiepunten of verzoeken.
- Draagvlak is ook een essentiële voorwaarde om **vrijwilligers te kunnen werven**. **Continuïteit en verloop** in participatie van burgers aan dorpsagenda's en werkgroepen blijkt een steeds terugkerend zorgpunt of struikelblok. Veel verloop is een bedreiging voor het voortbestaan de agenda's. Dan komen werkzaamheden te vaak bij hetzelfde kleine groepje van inwoners terecht. Dat zorgt weer voor een (te) zware belasting op de schouders van weinigen en leidt tot uitval waarvoor moeilijk opvolging te vinden is. Belangrijke vraag is dus **hoe motiveren we burgers** om actief aan dorps- of buurtagenda's mee te doen. We presenteren in bijlage 4 een aantal concrete ideeën om inwoners hiertoe te motiveren.
- Steun en participatie aan dorpsagenda's hangt ook af van de lokale cultuur van een dorp. Hoe hechter de **verbondenheid tussen de inwoners** en hoe meer geworteld, hoe meer kans op draagvlak. Dat werd ook duidelijk in ons werkbezoek aan Elsendorp, waar een dorpsagenda en dorpsraad al tientallen jaren bestaat en verankerd is in een hechte sociale gemeenschap. In dorpen met een grotere verscheidenheid aan bevolkingsgroepen is het van belang met die groepen banden te ontwikkelen rond voor hen belangrijke thema's.
- Een terugkerend zorgpunt in de gesprekken is het **ontbreken van jeugd** bij dorpsagenda's en werkgroepen. Daardoor komen jeugdthema's minder aan bod en dat bemoeilijkt weer het vinden van jonge opvolgers voor burgers die hun actieve participatie beëindigen. Het staat ook dwars op het belang van sociale cohesie tussen generaties. Er is meer investering nodig in voorlichting en werving gericht op jongeren en jongvolwassenen, bijv. via scholen, lokale sportverenigingen, ouders en via sociale media.

- De gesprekken en input uit het land hebben meerdere **strategieën** zichtbaar gemaakt waarlangs dorpsagenda's kunnen werken aan **vergroting en behoud van draagvlak**:
 - Zorg voor zichtbaarheid van het werk van de dorpsagenda, betrokken personen en werkgroepen via informatie over activiteiten in lokale blaadjes, sociale media of via voorlichting tijdens bijeenkomsten.
 - Betrek inwoners bij alle fasen van het proces: het ontwikkelen van plannen, het uitvoeren, evalueren van de resultaten en het zo nodig bijstellen hiervan op basis van de resultaten.
 - Betrek lokale organisaties en bekende lokale personen bij het werk van een dorpsagenda, als directe participant, als samenwerkingspartner of als ambassadeur voor de dorpsagenda. Maak gebruik van het draagvlak waarover zij reeds beschikken.
 - Zorg als dorpsagenda dat mogelijkheden voor elkaar ontmoeten in het dorp versterkt worden.
 - Benader nieuwe inwoners - bij voorkeur persoonlijk - en informeer hen over alle 'ins en outs' van een dorpsagenda. Tijdens dit contact kan de basis worden gelegd voor het leveren van een bijdrage aan de agenda, bijvoorbeeld het deelnemen aan een of meerdere activiteiten.
 - Zorg voor zichtbare successen, klein of groot, en 'vier' deze zodat ze leiden tot vertrouwen in en enthousiasme voor het werk van de dorpsagenda. Laat zien dat het zinvol werk is en dat investeren loont.

Lokale samenwerking en verbinding

- Samenwerking met lokale organisaties en verenigingen **zorgt voor een breder draagvlak** van een dorpsagenda, zowel bij het steun geven aan gemeenschappelijk gekozen doelen en thema's, als bij de concrete uitwerking en de gekozen aanpak daarvan.
- Samenwerking tussen deze lokale partners zorgt ook voor **meer collectieve kennis en invloed** en voor de inzet van meer **kundes** die slim gecombineerd kunnen worden om doelen te realiseren.
- De aanwezigheid van verschillende soorten groepen en organisaties kan ook betekenen dat er **spanningen** en zelfs **conflicten** kunnen ontstaan in het geval van tegenstrijdige of concurrerende belangen. Dat kan een dorpsagenda lam leggen. Het is dan belangrijk dat er **expertise** is in het slim combineren van meerdere belangen en perspectieven, en diplomatie en bereidheid tot onderhandelen met oog voor elkaars belangen en behoeften aan succes. Versterk deze expertise.

Externe ondersteuning en versterken van eigen kennis en vaardigheden

- Voor het succesvol ontwikkelen van een dorpsagenda en het werken aan actiethema's kan het **gebruik van een ondersteunende organisatie of externe deskundige** belangrijk zijn.
- In het geval van de gemeente Berg en Dal is dit met name de welzijnsorganisatie **Forte Welzijn**. Blijkens onze interviews zijn hiermee veel positieve ervaringen opgedaan. De betrokkenheid van Forte Welzijn wordt zeer gewaardeerd en vaak ook als noodzakelijk beschouwd. Hun ondersteunende rol is verschillend, zoals hulp bij de opzet van de dorpsagenda, initiatieven of activiteiten ondersteunen, en soms zelfs 'de kar trekken'. Ook hun verbindende rol als oliemannetje/vrouwtje tussen dorp/kern en gemeente vindt men belangrijk.
- **Verskillende soorten externe steun**. Steun kan betrekking hebben op het binnen halen van (1) meer kennis over een thema, (2) deskundige adviezen over mogelijke oplossingen van een probleem en een werkzame aanpak, of (3) op het inschakelen van een onafhankelijke deskundige bij moeilijk overbrugbare verschillen in visie op een probleem of de aanpak daarvan.

- Er zijn meerdere **manieren** waarop dorpsagenda's externe steun en expertise kunnen binnenhalen om eigen doelen beter te kunnen realiseren:
 - Maak gebruik van de expertise van deskundigen bij Hogeschool Arnhem Nijmegen (HAN), Radboud Universiteit of andere expertisecentra (bv. Movisie). Denk aan deskundigheid op het gebied van energietransitie, milieu, herinrichting van publieke ruimtes, veiligheid, verkeer, wonen of gezondheid en welzijn.
 - Laat studenten een ondersteunend onderzoek uitvoeren.
 - Ga op werkbezoek bij andere dorpsagenda's die succesvolle oplossingen hebben gerealiseerd.
 - Overleg periodiek met andere dorpsagenda's binnen de gemeente en wissel ervaringen uit. Hier werd in onze gesprekken herhaaldelijk om gevraagd. Er is behoefte aan een 'gemeentelijke koepel/paraplu' waar je als stichting/vereniging onder valt om te voorkomen dat elke club bijv. eigen statuten moet opstellen en steeds het wiel moet uitvinden.
 - Maak gebruik van de vele informatiebronnen die op internet te vinden zijn.
 - Besteed systematisch aandacht aan de cyclus "evalueren – leren – stapsgewijs verbeteren"
- Inzet van externe steun kan soms extra geld kosten. Het kan dan slim zijn te onderzoeken of er vergelijkbare behoeften zijn in andere dorpen, zodat in samenwerking met gemeente of provincie gemeenschappelijk ondersteuning geregeld kan worden.

Middelen en faciliteiten

- Voor een succesvolle dorpsagenda is ook een '**ruimtelijk onderkomen**' nodig. Ideaal is als dit onderkomen gevonden kan worden in een dorpshuis, Kulturhus of beschikbare ruimtes in bestaande voorzieningen zoals verenigingsgebouwen of horecavoorzieningen. Dit vergroot de zichtbaarheid van dorpsagenda's en kan zo bijdragen aan een breder draagvlak. Het verlaagt ook de drempel van burgers om contact te zoeken met een dorpsagenda of werkgroepen.
- Een succesvolle dorpsagenda vereist ook een **financiële basis**. Herhaaldelijk werd in onze gesprekken het belang benadrukt van voldoende *structurele* financiële middelen. De beperkte subsidies vanuit de gemeente zijn vooral voor vergaderkosten. Voor het realiseren van actiepunten of projecten kunnen extra kosten of investeringen nodig zijn. Dit vraagt om ruimte hiervoor binnen het gemeentelijke budget en ook om kennis van provinciale of landelijke subsidiemogelijkheden en vaardigheden in het succesvol opstellen van aanvragen.

Rol van gemeente en samenwerking met de gemeente

De gemeente speelt een belangrijke rol in de ontwikkeling van dorpsagenda's als positieve factor, maar ook als een instantie die tot knelpunten leidt. Tijdens onze interviews was de rol van de gemeente en de relatie tot de gemeente een regelmatig terugkerend gespreksthema:

- Men is blij met de betrokkenheid en steun van de vaak aanwezige **contactambtenaren**. De raad is echter zo goed als afwezig. Wethouders zijn vooral zichtbaar bij de start of als er iets aan te bieden of te openen valt. Van een proactieve belangstelling voor de dorpsagenda's is nog weinig sprake, zo leerden de interviews ons.
- Investeer als gemeente in een **helder en ondersteunend kader rond dorpsagenda's** als onderdeel van het versterken van burgerparticipatie. Hoewel de gemeente zich uitgesproken heeft voor meer burgerparticipatie en burgerinitiatieven (zie *Samen maken wij Berg en Dal*), ontbreekt zo'n ondersteunend kader. Over wat een dorpsagenda is of zou kunnen zijn is nog veel onduidelijkheid. De definitie die de gemeente hanteert is erg ruim en biedt geen kader dat

burgers inspireert en houvast biedt bij het succesvol ontwikkelen van een eigen dorpsagenda. Er was binnen het (oude) college geen eenduidige visie op de positie en rol van burgerparticipatie en dorpsagenda's. De vraag is ook of de gemeente echt participatie bij beleidsvorming wil. In de verkiezingsprogramma's 2022 staan hierover wel veel positieve uitspraken (bijlage 5).

- Men is huiverig voor het opgelegd krijgen van een keurslijf door de gemeente. Zo'n **keurslijf kan voorkomen worden** als de gemeente zich duidelijk opstelt als ondersteuner van dorpsagenda's, en informatie, mogelijkheden en kaders aanreikt waarmee dorpsagenda's aan de slag kunnen om beter en effectiever aan hun eigen thema's en doelen te kunnen werken. Ook vindt men een open, flexibele opstelling van de gemeente in onderhandelingen met dorpsagenda's belangrijk.
- Bij dorpsagenda's vervult de gemeente **meerdere rollen**: (a) promotor van actieve dorpsagenda's en burgerparticipatie, (b) ondersteuner bij het ontwikkelen daarvan, (c) toetsend orgaan: passen voorstellen binnen de wet en eerder vastgesteld beleid, (d) uitvoerend ambtenaar bij de vertaling van dat beleid naar de praktijk, (e) behartiger van het algemene belang en dus de belangen van verschillende betrokken partijen, en als (f) beoogde financier van voorgestelde projecten of oplossingen waarbij binnen een begreemd budget keuzes moeten worden gemaakt. Het naast elkaar bestaan van deze verschillende rollen kan voor de burger onduidelijk en verwarrend zijn. Vanuit de ene rol kunnen verwachtingen gewekt worden die niet waargemaakt worden in het handelen van de gemeente in andere rollen. Dat kan bij burgers tot teleurstelling, frustratie en ontmoediging leiden.
- Het voorgaande onderstreept het belang van tijdige en heldere **voorlichting** aan de burger over deze rollen, dus van het investeren in helder **verwachtingenmanagement**. Zo is het belangrijk om duidelijk te krijgen/hebben waar burgers wel en niet over gaan, hoe dorpsagenda's worden begrensd door wat wettelijke overheidstaken zijn, wat in het gemeentebeleid al is vastgelegd en welke financiële ruimte er is of wat er speelt bij het maken van financiële ruimte.
- **Schotten tussen afdelingen**. Lastig hierbij is dat deze rollen over verschillende ambtenaren, afdelingen of organen in de gemeente verdeeld zijn. Onnodige schotten, te weinig interne communicatie en samenwerking, en verschillen in belangen tussen ambtenaren kunnen er toe leiden dat burgers vastlopen binnen de gemeente. Dat wordt versterkt door een ontbrekend helder kader over dorpsagenda's binnen het gemeentehuis.
- Extra aandacht vraagt **de ontbrekende rol van burgers en dorpsagenda's bij beleidsvorming in de gemeente**. Dorpsraden, dorpsagenda's, duurzaamheidscafés e.d. worden niet ingezet bij het voorbereiden/ontwerpen/uitvoeren/introduceren van gemeentebeleid rond participatie en thema's die direct de leefomgeving in dorpen raken. Alleen de Millingse ondernemersvereniging zegt vooraf betrokken te zijn geweest bij de gemeentelijke participatieprojecten: 'Samen maken we Berg en Dal' en 'De leefbaarheid in jullie dorp' (Verheul).

Tijdens ons werkbezoek aan Elsendorp bleek dat het actief en vroegtijdig betrekken van dorpen en kernen bij de ontwikkeling van gemeentebeleid mogelijk is en succesvol kan zijn. Helder zou moeten zijn hoe en op welk moment burgers kunnen participeren in de gemeentelijke overlegstructuur. Het vereist ook een actieve en tijdige informatievoorziening naar burgers en dorpen over wat er speelt / aan de orde is binnen de gemeente.

- Men vindt duidelijk dat '**de politiek' buiten de deur** gehouden moet worden en de dorpsagenda's niet mogen worden gebruikt door de politiek om draagvlak te creëren.
- Voor een productieve samenwerking tussen dorpsagenda's en gemeenten is het belangrijk dat er langdurig en regelmatig geïnvesteerd wordt in het **opbouwen van een goede en duurzame**

werkrelatie tussen beide. Dat levert voor beide voordelen op. In Elsendorp is men daar goed in geslaagd tot grote tevredenheid van zowel burgers als gemeente.

Eén van de opties: **organiseer tweemaal per jaar een overleg** tussen de gemeente en vertegenwoordigers van alle dorpsagenda's voor het wederzijds uitwisselen van informatie en visies en het werken aan afstemming en gemeenschappelijke projecten.

- Een ondersteunend hulpmiddel voor het succesvol invullen en realiseren van burgerparticipatie en het bevorderen van dorpsagenda's door gemeenten is het **CLEAR model**. Dit model is eerder toegepast op de analyse van burgerparticipatie in Nederlandse gemeenten (MBZ 2010). Dit model gaat uit van vijf verschillende elementen (C-L-E-A-R) van participatie:
 - *Can do* – kunnen burgers participeren, dat wil zeggen, zijn zij competent, hebben zij zelf genoeg capaciteiten om te participeren?
 - *Like to* – willen burgers participeren, dat wil zeggen: zien burgers voor zichzelf voldoende redenen of nut om zich in te spannen, zijn zij gemotiveerd?
 - *Enabled to* – worden burgers in staat gesteld om te participeren, dat wil zeggen: wordt hun de mogelijkheid geboden om te participeren, krijgen zij de kans?
 - *Asked to* – worden burgers gevraagd om te participeren: is er een externe positieve stimulans tot participatie?
 - *Responded to* – wordt er naar burgers teruggekoppeld, over zowel de inhoud als het proces?

Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we de belangrijkste knelpunten en succesfactoren bij dorpsagenda's besproken die we hebben gevonden in onze interviews met een aantal burgers, gemeente-ambtenaren en Forte Welzijn. We hebben daar ook inzichten aan toegevoegd uit onze landelijke

Figuur 7 Overzicht knelpunten en succesfactoren

verkenning van de ontwikkeling van dorps-, buurt- en wijkagenda's, ons werkbezoek aan Elsendorp en aanwezige expertises binnen onze Werkgroep. Het resultaat laat zien dat bij de ontwikkeling van dorpsagenda's tal van factoren een rol spelen, in positieve zin maar ook in de vorm van barrières. We hebben deze factoren in figuur 7 samengevat.

Aan de andere kant kunnen we constateren dat er voor de knelpunten ook wegen naar oplossingen zijn. Kennis over de succesfactoren kan ingezet worden om van dorpsagenda's in de toekomst een krachtig instrument van burgerparticipatie en participatieve democratie te maken.

Het oplossen van de besproken knelpunten is niet alleen van belang voor het voortbestaan en versterken van de bestaande dorpsagenda's en het vergroten van hun successen. Ze bieden waarschijnlijk ook - minstens gedeeltelijk - een verklaring waarom in een aantal dorpen en in buurten van Groesbeek nog geen dorps- of buurtagenda's van de grond gekomen zijn.

Bij de bespreking van de knelpunten en succesfactoren hebben we reeds een aantal aanbevelingen geformuleerd waarmee alle betrokkenen in de gemeente Berg en Dal aan de slag kunnen om de positie, kwaliteit en het succes van dorpsagenda's verder te versterken. In het volgende hoofdstuk zullen we deze aanbevelingen samenvatten en waar nodig verder uitwerken en aanvullen.

6. Discussie en aanbevelingen over werken met dorpsagenda's

Waarom dorpsagenda's?

Dorps- of buurtagenda's vormen een belangrijke stap in het verder doorontwikkelen van burgerparticipatie en participatieve democratie (zie ook <https://www.bergendal.nl/samen-maken-we-berg-en-dal>). Het is een belangrijk instrument waarmee burgers meer greep kunnen krijgen op hun eigen leefomgeving en om die te verbeteren overeenkomstig hun eigen wensen, behoeften en waarden. Maar het is tegelijk nog een instrument dat verder ontwikkeld moet worden om ervoor te zorgen dat dorpsagenda's ook tot meer successen gaan leiden, dus tot aantoonbare verbeteringen van de leefomgeving. Afgaande op informatie vanuit de gemeente zijn er in vijf dorpen dorpsagenda's, zijn deze in drie dorpen in ontwikkeling en is er in de overige vijf dorpen nog geen dorpsagenda vanuit de inwoners ontwikkeld. Ook binnen de buurten van het dorp Groesbeek zijn geen dorps- of buurtagenda's aanwezig.

Aanbeveling: *Doe als gemeente duidelijke uitspraken over het belang van dorpsagenda's, wat deze voor inwoners kunnen opleveren, onderbouwd met succesvoorbeelden.*

Wat is een dorpsagenda?

Een belangrijke vraag die via ons onderzoek naar voren kwam is: Wat is een dorpsagenda eigenlijk? Er blijken twee benaderingen mogelijk: een voorzichtige benadering die dicht bij de huidige realiteit ligt en alles openlaat OF een benadering die meer ambitie weerspiegelt over waar we in onze gemeente met burgerparticipatie en in het bijzonder dorpsagenda's naar toe willen. Aan de ene kant willen burgers geen keurslijf van de gemeente opgedrongen krijgen. Aan de andere kant is het de taak van de gemeente om te inspireren, samen met burgers ambities voor de toekomst te ontwikkelen en vervolgens te stimuleren en te faciliteren dat deze ambities ook stapsgewijs en met succes gerealiseerd worden.

De omschrijving van dorpsagenda's die de gemeente hanteert (zie pag. 8) is tamelijk vrijblijvend en afwachtend. Ze stelt dat het vooral een zaak van de burgers zelf is om uit te zoeken en te omschrijven wat een dorpsagenda inhoudt: "Het moet iets van het dorp zelf zijn, burgers hebben zich erover uit kunnen spreken en het gaat om acties die zij belangrijk vinden". Dat zijn op zich goede democratische principes.

In onze visie is de omschrijving van de gemeente weinig motiverend. Het beschrijft niet wat we via deze vorm van burgerparticipatie nu en in de toekomst in dorpen en buurten willen realiseren. Het geeft niet aan wat de meerwaarde is die dorpsagenda's moeten opleveren. Ten tweede biedt de omschrijving geen aanwijzingen waarmee we kunnen werken aan het verbeteren van de kwaliteit van dorpsagenda's in de gemeente. Kortom, de definitie biedt geen basis om successen zichtbaar te maken. Bovendien blijft de noodzakelijke samenwerking met de gemeente buiten beschouwing.

Om deze redenen geven wij de voorkeur aan de omschrijving zoals gepresenteerd door Movisie (pag. 10), die wel een aantal van deze elementen bevat en die gebaseerd is op een lange ervaring in het samenwerken met burgers aan buurtagenda's:

Een set concrete, haalbare afspraken en plannen om de buurt te verbeteren, ontwikkeld in co-creatie tussen bewoners, gemeente en andere partijen in de buurt, en gebaseerd op relevante, up-to-date kennis en informatie, zowel uit als over de buurt.

Daarnaast kan de term ‘burgerinitiatief’ als een apart begrip gehandhaafd blijven zoals omschreven in “Samen maken we Berg en Dal”. Het gaat dan om een specifieke activiteit of initiatief.

Aanbeveling: *Ga als gemeente in gesprek met de bestaande dorpsagenda’s, lokale organisaties, ondernemers en inwoners van alle dorpen over dorpsagenda’s en zoek samen naar een heldere omschrijving daarvan die ambitie weerspiegelt, burgers inspireert, een basis biedt voor evaluatie van succes en past binnen een breder gemeentebeleid rond burgerparticipatie.*

Belang van het behalen van successen

Dorpsagenda’s hebben tot doel positieve resultaten voor burgers op te leveren in hun leefomgeving. Het uiteindelijk realiseren van successen is waar het allemaal om gaat. Dat vereist allereerst dat dorpsagenda’s duidelijk omschrijven wat ze willen bereiken. Ten tweede is het nodig zicht te krijgen op de factoren die het behalen van successen bevorderen, en welke knelpunten in de weg staan. Het is de taak van de gemeente en organisaties zoals Forte Welzijn om dorpsagenda’s en betrokken burgers en organisaties zo goed mogelijk te ondersteunen bij het werken aan betere succeschansen. Zichtbare successen kunnen behalen met dorpsagenda’s vormt een belangrijke motivatie voor burgers om te investeren in burgerparticipatie en participatieve democratie. *Successen behalen in dorpsagenda’s zou als een gezamenlijk belang van burgers én gemeente ervaren moeten worden.*

Aanbeveling: *Laat aan de hand van voorbeelden zien wat het belang van dorpsagenda’s is, welke successen er eerder in de gemeente en elders in het land met dorpsagenda’s behaald zijn. Werk als gemeente samen met burgers aan successen die verdere investering in burgerparticipatie stimuleren.*

Aanbeveling: *Ondersteun burgers en dorpsagenda’s in het zicht krijgen op wat werkzame en bruikbare praktijken zijn (voorwaarden voor succes). In hoofdstuk 5 zijn een aantal van deze succesvoorwaarden besproken en in figuur 7 samengevat.*

Werken aan een ondersteunend kader voor dorpsagenda’s

We hebben in ons onderzoek geconstateerd dat de gemeente wel werkt aan “Samen maken we Berg en Dal” maar nog geen kader heeft ontwikkeld voor dorpsagenda’s en het aan burgers zelf overlaat hun weg hierin te vinden. Ook in de praktijk van de dorpen blijkt dat men nog zoekende is.

Aanbeveling: *Ontwikkel in samenwerking met burgers, organisaties en externe deskundigen een ondersteunend beleidskader voor dorpsagenda’s, vertaald in een bruikbare handleiding en een begrijpelijke en aansprekende vormgeving.*

Met zo’n kader bedoelen we niet een opgelegd keurslijf maar een kader dat burgers en betrokken organisaties inspireert en ondersteunt om met succes aan dorpsagenda’s te werken. Hiermee zou in een experimentele periode van twee jaar gewerkt kunnen worden om vervolgens de bruikbaarheid en resultaten te evalueren en waar nodig te besluiten tot verbeteringen of doorontwikkeling.

Wat zouden de elementen van zo’n kader moeten zijn?

Zonder uitpuittend te willen zijn, doen wij mede op basis van ons onderzoek en geïnspireerd door landelijke kennis en ervaringen een aantal suggesties:

1. *Maak helder wat de relatie tussen dorpsagenda's, burgerparticipatie en participerende democratie is en wat de onderliggende algemene ambitie van de gemeente hierbij is.*
2. *Omschrijf wat het doel is van het gebruiken van dorpsagenda's en welke meerwaarde ze kunnen opleveren ten opzichte van de vroegere situatie. Maak tevens duidelijk op welke wijzen dorpsagenda's ingevuld kunnen worden qua organisatie en ambitie (bv. dorpsraad, kernteam, werkgroepen, dorpsvisie), zodat dorpen daarin zelf hun keuze kunnen maken.*
3. *Formuleer aanbevelingen voor werkwijzen waarvan we op basis van eerdere ervaringen en op basis van professionele kennis weten dat het succesfactoren zijn voor het realiseren van de doelen en ambities van dorpsagenda's. Dit betreft ook zorgen voor draagvlak en hoe jeugd hierbij meer kan worden betrokken. Maak gebruik van de handleidingen en bouwstenen die Movisie samen met de praktijk ontwikkeld heeft.*
4. *Beschrijf helder in welke verschillende rollen de gemeente bij de realisering van dorpsagenda's betrokken is en hoe zij met die rollen wil omgaan. Dat betekent ook helderheid over wat de eigen handelingsruimte van dorpsagenda's is en met welke gemeentetaken en regels of beperkingen dorpsagenda's rekening moeten houden.*
5. *Geef aan wat de structurele financiële steun is die de gemeente nu aan dorpsagenda's kan toekennen, resp. de ruimte die ze in de toekomst zou willen creëren (dorpsbudget). Maak ook duidelijk hoe extern budget voor specifieke projecten of doelen verworven kan worden en welke praktische steun de gemeente hierbij kan bieden.*
6. *Faciliteer toegang tot externe professionele ondersteuning en mogelijkheden om de kennis en kunde van de betrokkenen bij dorpsagenda's verder te versterken. Dit betreft ook het continueren en verder versterken van de belangrijke ondersteunende rol van Forte Welzijn.*
7. *Biedt – publiekelijk beschikbare - kennis / cijfers aan over de bevolking en de staat van de fysieke en sociale leefomgeving in dorpen, trendcijfers en algemene informatie over ervaren welzijn of ervaren problemen. Investeer in het ontwikkelen van ondersteunende dorpsscans.*
8. *Verhelder waar en hoe thema's op dorpsagenda's en bestaand en nog te ontwikkelen gemeentebeleid elkaar raken, en hoe daarvan positief gebruik gemaakt kan worden.*
9. *Bevorder gemeentelijk overleg tussen dorpsagenda's en daarnaast een tweejaarlijks overleg van deze groep met de gemeente om over gemeenschappelijke belangen, activiteiten en ondersteunend gemeentebeleid te praten. Ontwikkel als college, wethouder, gemeenteraad en ambtenaren een band met dorpsagenda's en versterk wederzijds vertrouwen.*
10. *Bevorder binnen dorpsagenda's en gemeente een traject van evalueren-leren-verbeteren, gebaseerd op het idee dat succesvolle dorpsagenda's niet zomaar ontstaan maar het resultaat zijn van een langdurig ontwikkelings-, leer-, verbeter- en groeiproces.*

Implicaties binnen de gemeente

Naast het werken aan het hiervoor beschreven kader heeft ons onderzoek ook enkele conclusies en **aanbevelingen** rond dorpsagenda's opgeleverd die op het interne functioneren van de gemeente betrekking hebben:

- *Wanneer de gemeente haar beleid en lange termijn ambities verhelderd heeft ten aanzien van burgerparticipatie, dorpsagenda's en andere vormen van participerende democratie, zorg dan ook voor systematische vertaling naar het niveau van beleidsuitvoering.*
- *Bespreek intern hoe de verschillende rollen binnen de gemeente in relatie tot dorpsagenda's verdeeld liggen, hoe men daarmee wil omgaan en hoe betere interne samenwerking en communicatie voorkomen kan dat burgers daarin vastlopen. Dat betekent meer interne helderheid hierover, duidelijke afspraken en een gezamenlijke cultuur in het omgaan hiermee. Het betekent ook meer aandacht voor verwachtingenmanagement.*
- *Overweeg naar succesvolle voorbeelden elders in het land om voor ieder dorp een vaste contactambtenaar in het gemeentehuis te benoemen. Deze zouden ook kunnen zorgen voor een vast contactpunt van de gemeente in ieder dorp (bv. binnen het dorpshuis).*
- *Ontwikkel een lange termijn beleid voor de structurele financiering van dorpsagenda's en voor de financiering van projecten en voorstellen die daar uit kunnen voortkomen en bekostiging behoeven. Communiceer hier helder over naar burgers en organisaties.*

Een brede discussie over deze adviesnota

Deze nota is geschreven op expliciet verzoek van de gemeente, vanuit de overtuiging dat dorpsagenda's een belangrijk instrument zijn bij het realiseren van meer invloed van burgers op de kwaliteit van hun eigen leefomgeving. Dorpsagenda's zijn nog een betrekkelijk nieuw verschijnsel. Ze moeten als een belangrijke vorm van participatieve democratie nog verder ontwikkeld worden. Met de beschreven resultaten van het verrichte onderzoek en de gepresenteerde aanbevelingen reiken wij daartoe een aantal bouwstenen aan.

We hopen dat de aangeboden aanbevelingen en bouwstenen de komende jaren ook daadwerkelijk in de praktijk gebruikt gaan worden door inwoners en gemeente en we daardoor samen met meer succes aan een betere leefomgeving in onze dorpen kunnen werken.

Daarvoor is het nodig dat deze nota, haar resultaten en aanbevelingen binnen de gemeente en gemeenteraad besproken en bediscussieerd gaan worden en dat daaruit heldere conclusies worden getrokken die vervolgens in beleid en praktijk vertaald worden.

We hebben als Werkgroep de recente **verkiezingsprogramma's** van de partijen in de gemeenteraad bestudeerd en hun uitspraken over het belang van burgerparticipatie en ten dele ook dorpsagenda's kort in figuur 8 en uitvoeriger in bijlage 5 samengevat. Onze conclusie is dat deze verkiezingsbeloften een stevig draagvlak vormen om de komende jaren op dit gebied verdere stevige stappen te maken. Ook in *Samen maken we Berg en Dal* is een basis voor inwonerparticipatie gelegd die via werkzame dorpsagenda's verder versterkt kan worden, waardoor de fysieke en sociale leefomgeving van de inwoners in onze prachtige gemeente verder kan worden verbeterd.

We vinden het van groot belang dat de bevindingen en aanbevelingen in deze nota de komende tijd ook besproken worden met inwoners betrokken bij de dorpsagenda's in de gemeente en met Forte Welzijn. Om samen te zorgen voor sterkere dorpsagenda's is een breed draagvlak nodig.

Kernachtig Groesbeek

Inwonersinitiatieven en dorpsagenda's stimuleren. Veel kernen hebben al mooie dorpsagenda's, maar nog niet allemaal. Wij zien een belangrijke rol weggelegd voor de gemeente om hierbij te ondersteunen, waar dat nodig is.

Lokaal! Berg en Dal

Leefbaarheid. Hiervoor zijn gemeente en inwoners samen verantwoordelijk. Ondersteuning van de kleine kernen en de samenwerking tussen de dorpskernen.

GroenLinks

In dorpskernen toegankelijk openbaar vervoer, veilige verkeerssituatie, ontmoetingsplekken voor jongeren, dorpsposten van de gemeente, eigen dorpsbudget.

Partij van de Arbeid

Iedere wijk/dorp krijgt een eigen budget voor wijk-/dorpsagenda's. Besluiten bij de inwoners, óók een stem voor onze jeugd!

D66

De dorpsagenda's verder uitrollen in de kernen waar dat nog niet is gedaan. Leefbaarheid in alle kernen is essentieel, dorpshuizen in alle kernen. We doen het samen in alle kernen. Alle kernen tellen.

CDA

Voor- door- en met onze inwoners, in alle kernen. Kernen waar jong en oud samenleven en de zorg met elkaar delen. Bereikbaarheid en veilige inrichtingen van dorpskernen en 'shared space'.

VVD

Leefbaarheid in dorpen: groen, schoon en veilig. Zorg zo dichtbij mogelijk om in dorp, buurt of wijk fijn oud te kunnen worden. Gemeente moedigt slimme en creatieve initiatieven van inwoners en ondernemers aan.

Figuur 8 Uitspraken van politieke partijen in gemeente Berg en Dal (uitvoerder in bijlage 5)

Bijlagen

Onderzoeksvragen

Bij de gesprekken met burgers betrokken bij dorpsagenda's, maar ook in de gesprekken met ambtenaren en Forte Welzijn hebben we de volgende vragen en thema's geagendeerd:

1. Wat verstaat men onder een dorpsagenda?
2. Waar en hoe zijn dorpsagenda's in de gemeente (en elders) ontstaan?
3. Organisatievorm en werkwijze van dorpsagenda's: nu en in de toekomst
4. Wie participeren? Wat is de continuïteit, representativiteit en het draagvlak van dorpsagenda's?
5. Wat voor thema's staan op dorpsagenda's? Hoe worden die gekozen? Vaste thema's of ook nieuwe?
6. De relatie tussen dorpsagenda's en gemeente (ambtenaren, wethouders en gemeenraad): samenwerking, rollen, financiële steun, relatie met gemeentebestuur, positieve en negatieve ervaringen, wensen voor de toekomst.
7. De rol, visie en ervaringen van Forte Welzijn
8. Wat zijn behaalde successen? Wat zijn de succesfactoren en ervaren knelpunten?
9. Hoe ziet men de toekomst van dorpsagenda's?

Elsendorp, een bijzondere gemeenschap

Verslag werkbezoek van Werkgroep Burgerparticipatie Berg en Dal aan Elsendorp

21 maart 2022

Elsendorp (Peeldorp en onderdeel van de gemeente Gemert-Bakel; op dit moment ca. 1.050 inwoners) is eind 19de- begin 20^e eeuw ontstaan en ontwikkeld door pioniers die er kwamen wonen om de heidegrond te ontwikkelen tot bos en landbouwgrond. Vanaf het begin was er grote betrokkenheid van alle inwoners bij het ontwikkelen van een eigen cultuur en van een eigen gezicht. Eigenlijk burgerparticipatie ‘avant la lettre’. De inwoners kennen elkaar goed, er is een hechte sociale cohesie, ondernemingsgeest en een sterk draagvlak voor activiteiten van en voor de inwoners.

Elsendorp heeft al tientallen jaren een **Dorpsoverleg** (georganiseerd als stichting) met diverse commissies / werkgroepen. Via praatavonden en in overleg met de diverse commissies wordt een gezamenlijke Dorpsvisie tot aan 2030 ontwikkeld. Dat heeft een aantal thema's en doelgebieden opgeleverd die binnen diverse commissies en werkgroepen verder worden uitgewerkt. De Dorpsvisie wordt meestal voor een periode van 5 jaar vastgesteld.

Uit het Dorpsoverleg is ook een **Dorpscoöperatie** voortgekomen die ook enig eigen vermogen heeft opgebouwd om kleine projecten te financieren. Daarnaast verstrekt de gemeente jaarlijks een kleine subsidie voor vergaderkosten en specifieke projecten.

Er is een goede samenwerking met de **gemeente**. De gemeente respecteert het ‘eigen gezicht’ van Elsendorp. Binnen de gemeente heeft ieder dorp een eigen contactambtenaar. De commissie 1500 van het Dorpsoverleg vervult een bemiddelende rol tussen gemeente en bevolking, o.a. bij ruimtelijke ordening vraagstukken en het regelen van bouwkavels voor jongere starters.

De gemeente betreft de kernen, waaronder het Dorpsoverleg, steeds al in een vroeg stadium bij de ontwikkeling van nieuw beleid. Dat heeft al een lange traditie. Ook bij gemeentelijke projecten worden de “dorpsoverleggen” betrokken.

Info uit de website van Het Dorpsoverleg Elsendorp (<https://www.elsendorp-online.nl>)

Het Dorpsoverleg is de drijvende kracht achter veel ontwikkelingen. Het bestuur vergadert elke laatste maandag van de maand. Een paar keer per jaar is er een algemene vergadering. Onder het Dorpsoverleg vallen commissies die hun eigen doelstellingen hebben. Het **Dorpsoverleg**:

- *is een afspiegeling van de Elsendorpse gemeenschap zorgt voor overleg tussen alle Elsendorpers*
- *vertegenwoordigt algemene Elsendorpse belangen bij gemeente en andere instanties*
- *organiseert elk half jaar een algemene Dorpsoverlegvergadering*
- *heeft commissies met daarin een bestuursafgevaardigde*

De commissies

Commissie 1500: vertaalt het gemeentelijk beleid naar de Elsendorpse situatie en neemt ook zelf initiatief, onder andere rond de volgende thema's: structuurvisie, voorzieningen, Elsendorp Noord, kavelverdeling, landbouwontwikkelingsgebied, overleg met gemeente, werkgelegenheid

Beheercommissie: beheert 't Buurthuis (administratief en praktisch), ondersteunt verenigingen bij activiteiten, plant en regelt het gebruik van ruimtes van 't Buurthuis en de gymzaal buiten schooluren, voert de exploitatie inclusief financiële administratie van 't Buurthuis, is verantwoordelijk voor het beheer van de bar en is verantwoordelijk voor het klein onderhoud in en om 't Buurthuis.

Pr-commissie: zet Elsendorp in- en extern op de kaart, ondersteunt het Dorpsoverleg op gebied van pr, zorgt voor de introductie van en welkomstfolder voor nieuwe inwoners, promotiemateriaal en de eigen website.

Commissie D'n Elsendörper: verzorgt wekelijks D'n Elsendörper met nieuws over Elsendorp.

Commissie zorg: zet het zorgbeleid uit: mantelzorg, Wmo, PGB; werkt samen met Zorgmed en toetst de geleverde kwaliteit en stuurt de dorpsondersteuner aan.

Commissie steunpunt: beheert het dorpssteunpunt in het buurthuis D'n Elsenhof, is verantwoordelijk voor de exploitatie en voor het klein onderhoud in en om het Steunpunt, plant en regelt het gebruik van ruimtes, organiseert activiteiten en participeert in de vereniging van eigenaren van D'n Elsenhof.

Werkgroep Elsendorp Vooruit! Organiseert het proces om te komen tot een dorpsvisie 2020-2030 voor Elsendorp: samenwerken aan de toekomst. De werkgroep heeft daarvoor een reeks praatavonden georganiseerd. Zie voor meer informatie website: <https://www.elsendorp-online.nl/praatavonden/>
Het dorpsoverleg maakt ook gebruik van de enquêtes om de mening van de inwoners te peilen.

Met dank voor de informatieve sessie aan Hannie Pennings en Willy Donkers van het Dorpsoverleg Elsendorp

Aanzet tot handleiding bij het ontwikkelen en beheren van dorpsagenda's

Deze aanzet vanuit de Werkgroep Burgerparticipatie is gebaseerd op onze onderzoeksresultaten beschreven in deze nota, en op landelijke kennis en ervaringen vanuit Movisie en projecten in andere gemeenten.

De uiteindelijke handleiding zou ontwikkeld moeten worden vanuit een samenwerking van burgers en organisaties betrokken bij dorpsagenda's, Forte Welzijn en de gemeente.

Aanbevolen wordt hierbij gebruik te maken van landelijke ontwikkelde handleidingen, infographics en instrumenten voor wijk-, buurt- en dorpsagenda's, zoals

- Hoe maak ik een buurtagenda? Zeven bouwstenen voor een vliegende start (Movisie 2021)*
- Versterken van Inclusieve burgermacht (Movisie 2021)*
- Handleiding 'Werken aan actief burgerschap' beslisbomen (Movisie 2022)*
- Het CLEAR model (In: Notities voor participatienota's. Publicatierreeks Burgerparticipatie. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Den Haag 2010)*

Een eerste aanzet tot een 10-punten-handleiding: ter bespreking:

Hoe bevorderen en versterken we dorpsagenda's?

1. Motiveren: Inwoners begrijpen wat voor hen de belangen en voordelen ervan zijn
2. Behoeften peilen, tellen en vertellen, samen in kaart brengen (dorpsscan), breed draagvlak
3. Verbinden, samenwerking en co-creatie van burgers, organisaties en gemeente
4. Heldere rollen en rolverdeling tussen alle betrokkenen, onderling vertrouwen opbouwen en helderheid over eigen beslisruimte van dorpsagenda's (wat wel/niet)
5. Prioriteiten en haalbare doelen, (dorpsvisie), plan van aanpak, stap voor stap werken
6. Samen zorgen voor positieve ervaringen en zichtbare successen (positieve prikkels)
7. Open communicatie, uitproberen, evalueren, leren en verbeteren in goed overleg
8. Ondersteuning krijgen: kader, informatie, expertise, budget, toegang, bemiddeling
9. Dorpsagenda's onderling verbinden en samenhang dorpsagenda's ↔ gemeentebeleid
10. Een werkzame eigen organisatie en een aantrekkelijke plek om samen te komen

Vertalen van de 10 kernpunten in een aantrekkelijke en informatieve infographic.

Hoe motiveer je inwoners om actief mee te doen aan dorpsagenda's?

Een aantal suggesties

- Zorg dat de dorpsagenda **aansluit op belangrijke behoeften en wensen** van burgers, en op zaken waarover ze zich zorgen maken of waarover ze zich ergeren.
- Laat concreet zien dat thema's op de agenda **brede steun onder de inwoners** hebben. Dat kan zichtbaar worden gemaakt via de resultaten van peilingen, dorpsvergaderingen of via ondersteunende uitspraken, verzameld via internet.
- Laat zien dat eerdere activiteiten vanuit dorpsagenda's **successen hebben opgeleverd** die burgers waarderen. Dat vereist dat successen zichtbaar gemaakt worden, zowel eigen successen als inspirerende successen die elders in Nederland behaald zijn.
- **Samen werken aan dorpsagenda's moet leuk zijn**, dus biedt aan de actieve inwoners iets extra's. Dat kan boeiend werk zijn, een zinvolle tijdsbesteding, plezierige sociale contacten, iets voor je gemeenschap kunnen doen, nieuwe vaardigheden leren, persoonlijke erkenning, of trots zijn op wat gelukt is. Laat zien dat je op verschillende manieren kunt bijdragen aan dorpsagenda's.
- Gebruik **creatieve methoden** om burgers uit te nodigen hun behoeftes, wensen of dromen in te brengen, bijvoorbeeld via een wedstrijd, een spel, internet, simpele design-instrumenten of via schoolprojecten.
Movisie presenteert diverse methoden die in de praktijk goed blijken te werken om burgers online te betrekken bij beleid en besluitvorming. (zie website Movisie met 24 e-tools (<https://www.movisie.nl/publicatie/keuzewijzer-e-tools>)).
- Maak duidelijk dat actieve burgerparticipatie en dorps- en buurtagenda's over heel Nederland **een trend** zijn, de nieuwe werkelijkheid in dorpen, buurten en wijken over heel Nederland, dat het niet iets uitzonderlijks is van een klein groepje actievelingen.
- **Verlaag de drempels** om mee te doen door gebruik te maken van internet of andere laagdrempelige contactmethoden.
- **Nodig inwoners persoonlijk uit** om aan een werkgroep deel te nemen.
- Toon vanuit de gemeente **echte waardering voor initiatieven van burgers**.
- Biedt als gemeente ruimte voor **financiering** om bijzondere projecten van dorpsagenda's mogelijk te maken; of organiseer een wedstrijd en ken een financiële **beloning** toe aan de beste en meest originele voorstellen om nieuw gemeentebeleid te vertalen in innovatieve activiteiten of projecten binnen dorpen.

Politieke draagvlak voor dorpsagenda's

Wat is de steun voor burgerparticipatie en het versterken van dorpsagenda's in de verkiezingsprogramma's 2022 van de partijen in nieuwe gemeenteraad en college?

Uitslagen van de gemeenteraadsverkiezingen

Partij	totaal aantal stemmen	zetels in de raad
Kernachtig Groesbeek	4167	7
LOKAAL! Berg en Dal	4088	6
CDA	2203	3
GROENLINKS	1967	3
D66	1902	3
Partij van de Arbeid	1186	2
VVD	954	1

Kernachtig Groesbeek benadrukt in haar verkiezingsprogramma 2022 aandacht voor:

- Dorpsagenda's stimuleren en welzijn en leefbaarheid van dorpskernen versterken
- De kracht van verbinden en samenwerking en het versterken daarvan
- Het belang van lokale verenigingen
- Experimenten met andere vormen van participeren
- Experimenteren met wijkbudgetten (*wordt hier ook kernen/dorpen bedoeld?*)
- Andere thema's: Samenleven, klimaat, energietransitie en wonen

Lokaal! Berg en Dal benadrukt in haar verkiezingsprogramma 2022 aandacht voor:

- Leefbaarheid. Hiervoor zijn gemeente en inwoners samen verantwoordelijk.
- Ondersteuning van de kleine kernen en de samenwerking tussen de dorpskernen
- Verbinden en versterken sociale cohesie in dorp of buurt
- In stand houden van voorzieningen en versterken gemeentelijke steunpunten in alle woonkernen, inwonersinitiatieven stimuleren
- Verbeteren van de toegankelijkheid en bereikbaarheid van dorps-/woonkernen
- Aansluiten bij nieuwe ideeën en experimenten
- Andere thema's: Veiligheid; Zorgen voor sport- en beweegmogelijkheden in hele gemeente (o.a. beweegtuinten)

CDA benadrukt in haar verkiezingsprogramma 2022 aandacht voor:

- Leefbare gemeenschappen
- Versterken sociale cohesie, steunen van vitaal verenigingsleven en vrijwilligers
- Dorpshuis in iedere kern en multiculturele centra in grote kernen
- Duurzaamheid: energiebesparing, duurzame woningen en bedrijven, energiecorporaties
- Sociaal domein: armoede, eenzaamheid, kwetsbaren, stress & gezondheid, preventie
- Kernen: goede bereikbaarheid en openbaar vervoer, kernen niet massaal uitbreiden
- Versterken aandacht voor jeugd, o.a. elkaar ontmoeten, muziek, sport, vervoer, jeugdzorg

- Andere thema's: woningtekort, veiligheid, cultuur-historisch erfgoed, sociaal en duurzaam ondernemen

GroenLinks benadrukt in haar verkiezingsprogramma 2022 aandacht voor:

- Duurzaam, eerlijk, sociaal, betrokken en menselijk Berg en Dal
- Gemeenschappen waarin ieder mee kan doen.
- Daadkrachtige, ondernemende en innoverende burgers
- Dichten van kloof tussen burgers en overheid: steun aan burgerinitiatieven, werken met inwonerspanels rond thema's en breed burgerberaad
- Gemeente betreft inwoners actief bij toekomst van hun dorp of kern, ontwikkelt nieuwe gemeentelijke plannen van begin af aan samen met burgers en vanuit kernen ontwikkeld.
- Eigen budgetten van wijken en dorpen (€ 5 per inwoner; bv. 2.000 inwoners > € 10.000)
- Ontwikkeling wijk- en dorpsposten van gemeente met vaste contactpersonen (ambtenaar)
- Andere thema's: duurzaamheid, schoon en divers milieu, energietransitie, huisvesting en woningbouw, schoon vervoer, veiligheid, bereikbaarheid dorpskernen via openbaar vervoer, druk op de jeugdzorg

D66 benadrukt in haar verkiezingsprogramma 2022 aandacht voor:

- Dorpsagenda's verder uitrollen in de kernen waar dat nog niet is gedaan.
- Leefbaarheid in alle kernen, elkaar kunnen ontmoeten in dorpshuizen in elke kern; invloed van inwoners op leefbaarheid in hun kern o.a. via eigen projecten
- Gemeente betreft samenwerkende inwoners standaard bij ontwikkelingen in/rond de kern
- Structurele samenwerking en co-creatie tussen inwoners en medewerkers van de gemeente
- Actief en tijdig bevorderen van burgerparticipatie bij elke voorstel; inwoners als directe, volwaardige en vroegtijdige gesprekspartner (bv. bij duurzaam klimaat)
- Groene, aantrekkelijke en duurzame omgeving, lokaal voedsel, duurzaam waterbeheer, landschapsherstel, afvalbeheer en recycling
- Duurzame energie, energieneutrale woningen, isolatie, duurzaamheid in verkeer
- Kansen voor iedereen in ontwikkeling, onderwijs en werk
- Andere thema's: gezondheid, preventie, sport en bewegen, voorlichting & gezond gedrag, snelle en optimale jeugdzorg, voldoende woningen, veiligheid, armoedebeleid, ruimte voor economische groei, regionale samenwerking

Partij van de Arbeid benadrukt in haar verkiezingsprogramma 2022 aandacht voor:

- Verbetering van de leefbaarheid in dorpen en kernen
- Iedere wijk/dorp een eigen budget voor dorpsagenda's
- Initiatieven, ambities en plannen die voortkomen uit de verschillende kernen
- Dat inwoners goed betrokken blijven bij veranderingen in hun eigen leefomgeving
- Bereikbaarheid via openbaar vervoer voor elk dorp
- Groei van dorpen steeds in samenhang en samenspraak met actieve inwoners
- Andere thema's: werk, zorg, voldoende betaalbare huisvesting / woningnood, armoede (met name bij kinderen) en energiararmoede, duurzaamheid, burgerparticipatie bij energietransitie, mantelzorg en solidariteit

VVD benadrukt in haar verkiezingsprogramma 2022 aandacht voor:

- In elke kern een dorps- of Kulturhus
- Samen problemen oplossen; bij nieuw beleid wordt iedereen betrokken die het direct aangaat; bij grote projecten worden inwoners gevraagd al in de beginfase mee te denken; kleine projecten uithanden geven aan inwoners
- Groene en schone omgeving,

- Realistische duurzaamheidsdoelen, energietransitie, slimme duurzame oplossingen, duurzaam verkeer
- Bloeiende lokale economie en goed vestigingsklimaat
- Sociaal domein: efficiënt, effectief en betaalbaar; zorg dichtbij, liefdevol en effectief; jeugd en preventie
- Rijk aanbod culturele voorzieningen en cultureel erfgoed
- Andere thema's: woningnood, lage lasten, energietransitie, sporten en bewegen, veiligheid

Conclusies

1. Alle politieke partijen benadrukken het belang van bevorderen van **leefbaarheid** in de kernen /dorpen en de rol die burgers en ook de gemeente daarbij hebben
2. Versterken van **dorpsagenda's** is door twee partijen expliciet genoemd (Kernachtig Groesbeek en D66), maar het versterken Drie partijen pleiten voor het creëren van dorps- of wijkbudgetten waarmee dorps- of wijkinitiatieven gefinancierd kunnen worden (Kernachtig Groesbeek, GroenLinks, PvdA)
3. Een breed terugkerend thema is aandacht voor '**verbinden**' en versterken van sociale cohesie en van het verenigingsleven. In dit kader noemen enkele partijen ook specifiek het zorgen voor **dorpshuizen** in elke kern' (CDA, VVD).
4. Versterken van **inwonersparticipatie** of **burgerparticipatie (BP)** is een thema dat in verschillende bewoordingen bij de meeste partijen terugkomt. Het gaat hierbij niet alleen om participatie geïnitieerd vanuit burgers, maar ook het pleidooi dat de gemeente actief en vroegtijdig burgers bij plannen en beleidsvorming moet betrekken en ook bij de uitvoering daarvan (*'co-creatie'*).
5. Er worden hierbij **verschillende vormen van BP** genoemd: inwonersinitiatieven, dorpsagenda's, burgerpanels rond thema's, een breed burgerberaad. Er wordt ook gepleit voor het uitvoeren van experimenten met (nieuwe) vormen van burgerparticipatie (Kernachtig Groesbeek, GroenLinks).
6. Een aantal **agendathema's** komt in vele programma's terug: duurzaamheid verbeteren, energiebesparing en –transitie, wonen en woningnood, veiligheid, sport en bewegen, preventie, jeugd, behouden van cultureel erfgoed,
7. Aandacht voor **specifieke sociale thema's** verschilt tussen politieke partijen (bv. Armoede).

Samenvattend kunnen we concluderen dat er een breed draagvlak bestaat voor het versterken van burgerparticipatie binnen de gemeente en het verminderen van de kloof tussen burger en gemeente. Men vindt dit een belangrijk doel voor de periode 2022-2026. Er worden hiervoor verschillende vormen genoemd, waaronder dorpsagenda's. Dorpsagenda's worden in enkele verkiezingsprogramma's expliciet als aandachtspunt genoemd. De diverse thema's die landelijk op dorpsagenda's staan (figuur 5) en ten dele ook op de dorpsagenda's in onze eigen gemeente, zijn ook in de meeste verkiezingsprogramma's als thema opgenomen.

Samenstelling Werkgroep Burgerparticipatie Gemeente Berg en Dal

Herman Verblackt woont in Groesbeek Centrum en was huisarts in Groesbeek van 1973 tot 2008. Daarna was hij tot 2011 adviserend geneeskundige van een Medisch Diagnostisch Centrum in Elst, tot 2012 bestuursvoorzitter van de Huisartsenpost in Nijmegen en van 2001 tot 2017 SCEN arts (consultatiearts bij euthanasieverzoeken). Hij was ook ruim 20 jaar clubarts van voetbalclub 'DeTreffers'. Nadat hij gestopt was als huisarts in Groesbeek is hij op vele terreinen sociaal maatschappelijk actief. Hij is thans o.a. voorzitter van de Seniorenraad gemeente Berg en Dal, lid Raad van Toezicht van Forte Welzijn en voorzitter van de programmaraad van omroep Berg en Dal.

Jan van Loon woont in Groesbeek Centrum en is werkzaam geweest in de geestelijk gehandicapten-zorg (Groesbeekse Tehuizen) en de gemeentelijke sociale dienst (gem. Bergen (L)). Op dit moment is Jan gepensioneerd en secretaris van de Seniorenraad gemeente Berg en Dal, lid van het armoede-platform, politiek actief in de plaatselijke PvdA als steunfractie- en carrousellid. Vrijwilligerswerk voor de Voedselbank Groesbeek en omstreken.

Clemens Hosman woont in Breedeweg. Hij is emeritus hoogleraar preventieve geestelijke gezondheidszorg aan de Universiteiten van Nijmegen en Maastricht. Sinds 1975 in Nederland en andere Europese landen werkzaam als onderzoeker en adviseur op het gebied van preventie van mentale en sociale problemen en effectiviteit daarvan, o.a. preventieadviseur van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO). Hij heeft veel samen gewerkt met praktijkorganisaties. Sinds 2014 is hij wetenschappelijke adviseur van de Gemeente Rotterdam en andere gemeenten op het gebied van jeugdbeleid, volksgezondheid, sociaal beleid, wijkgerichte preventie, aanpak van armoede en sociale impact management.

Thieu Hoeken woont in de Groenlanden in Ooij en is gepensioneerd, voorheen werkzaam in het onderwijs. Lid/fractievoorzitter PvdA gemeenteraad Ubbergen/Berg en Dal 2007-2018. Voorzitter Stichting Cultuur en Solidariteit; voorzitter Vereniging Buren en Schuren; lid Bestuur PvdA Berg en Dal.

Peter Rutten woont in Ubbergen en is gepensioneerd. Hij is opgeleid als verpleegkundige en was werkzaam op verschillende terreinen van de gezondheidszorg. Daarnaast studeerde hij Sociale Pedagogiek aan de universiteit van Nijmegen en Utrecht. Aansluitend aan de tijd van hulpverlener was hij actief in het onderwijs en in het management. In zijn woonkern levert hij een bijdrage aan vrijwilligerswerk.

Louise van der Waart woont in Groesbeek Centrum en is zo'n 35 jaar werkzaam geweest in zorg voor mensen met een verstandelijke beperking bij verschillende organisaties. Daarnaast actief geweest in het welzijnswerk in de gemeente Berg en Dal oa bij Forte Welzijn. Meer dan 20 jaar actief geweest binnen eerst het platform WVG/BTB daarna WMO Adviesgroep Berg en Dal en betrokken geweest het regionaal vervoersoverleg. Samen met haar man heeft zij een kinderdagopvang gerealiseerd in de township Gamalakhe in Zuid Afrika. Zij is bestuurder bij de stichting Ugu Kidz.

Joke Stoffelen woont in Groesbeek Centrum. Zij is werkzaam als senior adviseur bij Zorgbelang Inclusief. De focus ligt daarbij op het ondersteunen van cliëntparticipatie bij organisaties op het gebied van onderzoek, jeugd en zorg. Ze studeerde Gezondheidswetenschappen en promoveerde in 2018 aan de Universiteit van Maastricht. Daarnaast is zij vele jaren actief geweest als vrijwilliger voor mensen met een verstandelijke beperking. Momenteel actief als bestuurder in enkele stichtingen.